

Kindermoorden in de krant

Het discours van Nederlandse kranten over kindermoord, 1930-2015

Limburgsch Dagblad, 9 januari 1993

Tom van der Horst

S1291327

Universiteit Leiden

Journalistiek en Nieuwe Media

11 november 2017

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 - Inleiding	4
Hoofdstuk 2 - Theorie	6
Hoofdstuk 3 - Materiaal en Methode	11
Hoofdstuk 4 – De hoofdcommissaris als held in de institutionele jaren dertig	14
Hoofdstuk 5 – Angstcultuur en lof voor de politie in institutionele jaren zestig	17
Hoofdstuk 6 - Meer persoonlijke jaren negentig, veranderende rol politie	21
Hoofdstuk 7 – Kritiek, angst, discussie en persoonlijke verhalen na 2010	32
Conclusie	40
Discussie	42
Overzicht ontwikkeling artikelen	43
Bibliografie	45
Bijlage 1 – Codeboek	47
Bijlage 2 – Cohen’s Kappa berekening	52

Samenvatting

Kindermoorden zijn van alle tijden. De manier waarop geschreven wordt over kindermoorden in kranten verandert door de tijd. Dit onderzoek laat zien dat kindermoorden in de jaren dertig en de jaren zestig heel institutioneel beschreven werden in Nederlandse kranten. Uitzondering vormt hierop de berichtgeving bij de uitvaart van de vermoorde kinderen, daar veranderde de aard van de berichtgeving in een meer maatschappelijk discours. Vanaf de jaren negentig is er een groei van persoonlijke berichtgeving over de kindermoorden. Dit wil zeggen, berichten over de nabestaanden, over het leven van het slachtoffer of het verleden van de dader. Vanaf de jaren 2010 hebben persoonlijke berichten de overhand genomen in de kranten. Dit onderzoek is tegelijkertijd een vergelijkend onderzoek met dat van Claire Wardle, die hetzelfde onderzocht voor Engeland en de Verenigde Staten. Naast een aantal overeenkomsten, zijn er ook verschillen tussen krantenberichten in Nederland en deze twee landen gevonden. Het grootste verschil zit in het aantal maatschappelijk getinte nieuwsberichten. In Nederland kent dit soort berichten een aantal oplevingen, in Engeland en de Verenigde Staten zit er een stijgende lijn in maatschappelijke berichtgeving bij kindermoorden.

Dit onderzoek richt zich ook op veranderende verhaalpatronen binnen krantenberichten over kindermoorden. Vanaf de jaren dertig tot de jaren 2010 veranderen deze patronen constant. De status van de politie veranderde van held naar anonimiteit en de kritiek op justitie nam met de jaren geleidelijk toe. Ook kan er in de loop van de tijdspanne waarop dit onderzoek zich richt, steeds meer een angstcultuur geconstateerd worden.

Hoofdstuk 1 - Inleiding

In februari 1961 wordt Rotterdam opgeschrikt door de verdwijning en de moord op de achtjarige Marcel Nivard. Een gebeurtenis die ook in de kranten niet ongemoeid werd gelaten. In de drie weken na de moord op dit Rotterdamse jongetje verschenen ruim tachtig artikelen in bijna tien verschillende regionale en nationale kranten. Een teken dat wat er speelt in de maatschappij, in de kranten terug te vinden is. Tegenwoordig zouden dit soort moordzaken zorgen voor een massa verhalen over het motief en het verleden van de dader, over de misère van de nabestaanden en over het gevaar van dit soort 'zieke geesten' voor de maatschappij. In de tijd van de moord op Marcel was dit anders. De dader, een 39-jarige buurtgenoot van het slachtoffer, werd niet lang en breed uitgelicht in de kranten. Ook de schuldvraag, hoe komt zo'n man tot zo'n daad, bleef achterwege. De focus in de kranten van de jaren zestig lag vooral op het onderzoek van justitie en de commissaris, de zoektocht en de verrichte aanhoudingen. Allemaal zaken die niet individueel of maatschappelijk zijn, maar juist institutioneel.

Waar het gaat om kindermoorden in Engelse en de Amerikaanse kranten, veranderde het discours in kranten gedurende de twintigste eeuw. De berichtgeving werd in de loop van de tijd emotioneler, sterker gericht op de impact van de misdaad op de nabestaanden en op de gemeenschap, en minder op de inspanningen van de autoriteiten om de dader te vervolgen en te berechten. Een conclusie die door Claire Wardle (2006) werd getrokken na haar onderzoek van kranteninhoud over kindermoord in de Verenigde Staten en Engeland. Wardle vergeleek twaalf vergelijkbare kindermoordzaken over drie verschillende decennia: 1930, 1960 en 1990. In 1930 en 1960 was de kranteninhoud hetzelfde: institutioneel, in 1990 was dit heel anders: veel persoonlijker en maatschappelijker.

Deze scriptie is voor een groot deel vergelijkbaar met het onderzoek van Wardle. Ik onderzoek het discours van Nederlandse kranten over kindermoorden in vier decennia: 1930, 1960, 1990 en 2010. De vergelijking in tijd krijgt dus een extra dimensie, want er wordt onderzocht of de patronen die Wardle ontdekt heeft, aanwezig zijn in Nederland én of deze zich na 1990 nog voortzetten.

Wat toegevoegd wordt aan het onderzoek van Wardle is een verdiepend onderzoek naar de ontwikkeling van verhaalpatronen binnen misdaadnieuws. Een voorbeeld van zo'n verhaalpatroon is dat de politie in de jaren dertig en zestig gezien werd als een held. Een hoofdcommissaris die een moordenaar wist op te sporen, kon rekenen op veel positieve media-aandacht. Deze aandacht was in de loop der jaren minder positief geworden. Het patroon van het onschuldige slachtoffer bleef, maar de politie was zijn heldenstatus kwijtgeraakt. Justitie kwam in de latere decennia van de twintigste eeuw helemaal in zwaar weer, want had een moord namelijk niet voorkomen kunnen worden? Wie is er schuldig aan dat er zulke gewetenloze moordenaars vrij in de maatschappij rondlopen? Naast deze ontwikkeling in de status van de autoriteiten, wordt er gekeken naar de ontwikkeling van de angstcultuur en de manier waarop slachtoffers, nabestaanden en daders in beeld werden gebracht door de kranten. Hoe werd de dader beschreven na een moord? Werd er veel gespeculeerd over zijn verstoorde verleden? Of lieten de kranten hem liever buiten beschouwing? Kwamen het slachtoffer en de nabestaanden in beeld of bleven zij anoniem? Binnen de krantenartikelen gaan we deze veranderende verhaalpatronen terugzien in dit onderzoek

Daarnaast is het onderzoek naar het latere decennium (2010) een toevoeging aan Wardle haar onderzoek. Wardle heeft namelijk niet onderzocht of in de decennia na 1990 ook sprake is van een individueel en maatschappelijk discours. Wellicht werd de berichtgeving na 1990 weer institutioneel van aard. Dat wordt in dit onderzoek getoetst.

Het is waardevol voor een journalistieke studie om het discours van Nederlandse kranten te vergelijken met dat van Engeland en de Verenigde Staten. Het aantonen van een veranderend discours, gelijk opgaand met en verklaarbaar door een veranderende tijdsgeest, leert ons dat de journalistieke werkwijze per tijd (en misschien ook per plaats) verschillend is en sterk afhangt van wat er in de maatschappij gebeurt. Andersom geldt dit ook: de journalistiek heeft ook invloed op

denkbeelden in de maatschappij en daarom is het relevant dit bloot te leggen. Misdaadjournalisten hebben profijt bij dit onderzoek, aangezien dit onderzoek toont dat misdaadjournalistiek gevat is in bepaalde normen die met de tijd mee veranderen. Wanneer journalisten beseffen dat ze bepaalde keuzes maken in het schrijven en dat ze bepaalde verhaalpatronen hanteren, doordat ze in de normen van een bepaalde tijd schrijven, kunnen ze dit makkelijker doorbreken. Het komt de objectiviteit van de misdaadjournalistiek ten goede wanneer misdaadjournalisten inzien dat ze uit gewoonte meer focussen op bijvoorbeeld persoonlijke verhalen. Om deze inzichten te toetsen staat in deze scriptie deze vraag centraal:

Hoe verandert het discours in Nederlandse krantenartikelen over kindermoord tussen 1930 en 2015 en op welke manier veranderen verhaalpatronen binnen het discours?

Dit onderzoek start met een theoretisch hoofdstuk. Welke theorieën bestaan er over het veranderen van het discours van misdaadnieuws? Welke verhaalpatronen zijn er te ontdekken en hoe beïnvloeden zij het discours? Vervolgens wordt het theoretische kader van het onderzoek van Wardle beschreven en vergeleken met Nederlandse theorieën over dit onderwerp. Het tweede hoofdstuk van deze scriptie behandelt het materiaal dat ik heb gebruikt en de methode die ik heb gehanteerd om tot conclusies te kunnen komen. Er wordt dus beschreven hoe de krantenartikelen onderzocht zijn. Daarna heeft ieder onderzocht decennium (1930, 1960, 1990 en 2010) een eigen hoofdstuk en een eigen casus. Aan de hand van deze vier cases zullen conclusies worden getrokken over het discours van een bepaald decennium en over het aanwezig zijn van bepaalde verhaalpatronen binnen een decennium. Vervolgens zal in het conclusie-hoofdstuk antwoord worden gegeven op de hoofdvraag hoe discours veranderde tussen 1930 en 2015 en hoe de verhaalpatronen binnen deze tijdspanne veranderden.

Hoofdstuk 2 - Theorie

Voordat de krantenartikelen kwantitatief en kwalitatief behandeld worden, is het nodig om stil te staan bij het theoretische kader. Over het discours van misdaadnieuws in Nederlandse kranten over een langere periode is betrekkelijk weinig geschreven. Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar het discours van nieuws over moord, zoals Wardle voor Engeland en de Verenigde Staten deed, is voor de Nederlandse berichtgeving nog niet gedaan. Wel zijn er onderzoeken gedaan naar de relatie tussen media en criminaliteit in het algemeen (bijvoorbeeld: Brants 2006).

Buiten Nederlandse literatuur is er wel redelijk veel onderzoek gedaan naar nieuws omtrent moord. Hall (e.a.) zetten in 1978 (pagina 68) al uiteen dat misdaad als nieuws een speciale nieuwswaardige status krijgt wanneer er geweld werd gebruikt. Zij meenden dat iedere vorm van misdaad tot nieuws verheven kan worden wanneer er geweld bij komt kijken. Geweld gaat dan om geweld tegen een persoon en de grootste mogelijke persoonlijke misdaad is moord. Geweld bij misdaad zorgt voor een fundamentele breuk in de sociale orde en dit maakt geweld al snel nieuwswaardig.

Een belangrijk punt maakte Greer (2017) vervolgens dat wat als nieuwswaardig wordt gezien, afhangt van de cultuur en van het moment dat een gebeurtenis plaatsvindt. Greer stelde dat ondanks de blijvende overeenkomsten tussen misdrijven, het belangrijk is om te erkennen dat nieuwswaarden altijd gebonden zijn aan een bepaalde cultuur. Ze weerspiegelen het historische en sociale moment waarin zij plaatsvinden. Zo als de media en de maatschappij veranderen, zo veranderen ook de criteria die invloed hebben op de selectie en productie van nieuws.

Journalisten worden constant beïnvloed door allerlei aspecten van een bepaalde tijd of een bepaalde zaak. Zo interviewden Gekoski (e.a.) (2012) een aantal Britse journalisten die over misdaadnieuws schreven. Een bepaald verhaal hangt bijvoorbeeld af van de bereidheid van ouders om over een slachtoffer te praten. Wanneer ouders de deur dichtgooien en weigeren met de pers te praten, dan maakt het het werk van de journalist moeilijker, waardoor zij wellicht niet aan de juiste informatie komen voor een goed verhaal. Wanneer ouders bereid zijn de pers te woord te staan, of bijvoorbeeld foto's van het slachtoffer vrij te geven, dan wordt het werk voor de journalisten makkelijker en daardoor wordt er dan ook meer aandacht geschonken aan de moord in de krant.

Het discours van krantenartikelen over moord is dus niet los te zien van vele invloeden. De theorie vervolgt hieronder met theorieën over verhaalpatronen, die ook alle invloed hebben op het discours van misdaadnieuws in kranten. Vervolgens wordt de theorie van Wardle vergeleken met Nederlands onderzoek over de betreffende kwesties.

Verhaalpatronen

In deze scriptie worden de veranderende verhaalpatronen binnen de krantenberichten onderzocht: hoe ontwikkelde zich de angstcultuur in Nederland? Hoe veranderde de driehoeksverhouding van dader als monster, slachtoffer als onschuldig kind en politie als held? Welke statusverandering maakte de politie door? En hoe ontwikkelde zich de kritiek op justitie?

Morele grenzen

De verslaggeving van misdaad in kranten is voor het publiek en dus voor de maatschappij niet alleen informatief. Het draagt bij aan het bepalen van normen en waarden. Misdaadnieuws bakent grenzen af van wat goed is en wat fout. Binnen misdaadnieuws is er het meeste aandacht voor geweldsdelicten en zedenmisdrijven. Burger (2014) zette in zijn proefschrift *Monsterlijke verhalen* uiteen dat deze categorie misdaadnieuws oververtegenwoordigd is in vergelijking met de misdaadstatistieken. Diefstal en andere vermogensdelicten die volgens de statistieken vaker

voorkomen zijn ondervertegenwoordigd (Reiner 2007). De gewelds- en zedendelicten die in deze scriptie onderzocht worden hebben een bepaalde aantrekkingskracht op het publiek en worden daarom veel beschreven in de krant. Dit kwam, volgens onderzoekers Dahlgren (1988) en Katz (1987), doordat lezers aan de hand van dit soort nieuws telkens weer hun positie in alledaagse morele kwesties kunnen bepalen (Burger, p.94). Er zijn echter ook andere redenen voor de aantrekkingskracht: nieuws met grote narratieve inhoud, dus met een persoonlijk verhaal, stellen de lezer in staat zich met het slachtoffer of de nabestaanden te identificeren.

Narratieve overtuigingskracht

Wardle (2006) stelde in haar onderzoek dat vanaf de jaren negentig de berichtgeving in de Verenigde Staten en Engeland een stuk persoonlijker werd. Voor deze persoonlijke, narratieve, verhalende berichtgeving zijn lezers gevoelig en dus makkelijker beïnvloedbaar. Dit kwam volgens Hoeken (2009, p.171) door het gebruik van zogeheten 'exemplars'; korte voorbeeldgeschiedenissen die veel gebruikt worden in journalistieke teksten. Deze 'exemplars' beïnvloeden het beeld dat het publiek heeft over een bepaald onderwerp. Het uitlichten van de narratieve beschrijving van bepaalde (individuele) zaken heeft meer overtuigingskracht dan statistische gegevens. Zo hebben mensen de neiging, na het lezen van een persoonlijke slechte ervaring met bijvoorbeeld een ziekenhuis, te geloven dat het ziekenhuis slecht is. Ook al wijzen de cijfers uit dat 99% van de behandelingen wel goed verlopen. Dit zou een verklaring kunnen zijn van de ontwikkeling naar meer persoonlijke verhalen in de krant, vanaf de jaren negentig. Want journalisten (als claimsmakers) proberen hun publiek ergens van te overtuigen, ook als het om kindermoorden gaat.

Retorische constructies: ideaal slachtofferschap en indirecte slachtoffers

Misdaadnieuws in kranten is niet los te zien van een aantal sociale en retorische constructies, want sociaal gezien zorgen de tijdsgeest en cultuur ervoor dat een misdaadjournalist vaker voor een bepaald (bijvoorbeeld persoonlijk) onderwerp kiest. Retorisch gezien gebruiken journalisten (on)bewust trucjes, zoals het uitlichten van één nabestaande, om de lezer te overtuigen. De Noorse wetenschapper Nils Christie (1986) schreef dat er een 'ideaal' slachtofferschap bestaat, waardoor slachtofferschap in de krant dus ook een retorische constructie is. Slachtofferschap is een status die door andere wordt toegekend. Bij berichtgeving over kindermoord en dan vooral wanneer er een zedendelict aan vooraf is gegaan, is een slachtoffer al snel ideaal als we kijken naar de definitie van Christie. Ideale slachtoffers zijn zwak, bevinden zich op een plaats waar ze behoren te zijn en voeren een respectabele activiteit uit. De dader is groot en sterk en een vreemde voor hen (Burger 2014, p.76-77).

Niet alleen het slachtoffer zelf kan in de krant komen als slachtoffer. Ook ouders kunnen indirect als slachtoffer neergezet worden. Volgens Chris Greer (2017) kennen de meeste criminele zaken waarbij 'primaire slachtoffers' zijn, ook 'indirecte slachtoffers'. Dit zijn familie, vrienden en kennissen van de primaire slachtoffers, of zij die getuigen zijn geweest van een misdaad. Het ideaal slachtofferschap, zoals in de cases die besproken gaan worden, is duidelijk afgebakend. Bij indirecte slachtoffers is dat volgens Greer (2017) lastiger te voorspellen: De status van indirecte slachtoffers voor aandacht in kranten en publieke sympathie, valt of staat met de afstand die zij hebben tot het primaire slachtoffer, met hun persoonlijke en demografische karakter en, het belangrijkste, hun bereidheid om mee te werken met de media. De erkenning van indirecte slachtoffers kan volgens Greer ook zo weer veranderen wanneer het nieuwsverhaal een andere wending krijgt. Omdat het bij de onderzochte cases om kindermoorden gaat, waarbij de dader een vreemde voor het kind en de familie is, zal het voor kranten makkelijker zijn de ouders als indirecte slachtoffers in het nieuws te brengen. Dit zullen we dan ook terugzien in de verhaalpatronen.

Vier scenario's om te reageren (Vanderveen)

De lezers van misdaadnieuws kunnen op vier manieren reageren op de dader-slachtoffer verhouding. Vanderveen (2011, p.426-427) maakte onderscheid tussen vier scenario's: tragedie (identificatie met

dader), 'moral outrage' (morele verontwaardiging van de maatschappij) 'blaming the victim' (eigen schuld van het slachtoffer) en afzijdigheid (bijvoorbeeld criminele afrekeningen: 'laat ze mekaar maar afmaken'). Bij de krantenartikelen die in dit onderzoek geanalyseerd worden, zal er vrijwel altijd morele verontwaardiging optreden. Hypothetisch gesproken gebeurt dit vooral vanaf de jaren negentig en minder in de eerdere decennia. Dit heeft te maken met de opkomende angstcultuur: de angst voor de 'monsters' in de maatschappij die kinderen zoets aan kunnen doen. Journalisten in latere decennia zullen hier ook op inspelen wanneer zij steeds meer kiezen voor persoonlijke verhalen boven institutionele verhalen.

Status van de politie in misdaadnieuws

Over de veranderende status van de politie bij moordzaken is ook het een en ander terug te vinden in Nederlandse literatuur. Beunders en Muller (2005) beschreven in *Politie en Media. Feiten, fictie en imagopolitiek* dat het imago van de politie van de jaren zestig tot en met de jaren tachtig ronduit slecht was. Zij hebben het dan over het imago in het algemeen en niet over het imago van de politie rondom moordzaken. Beunders en Muller (2005, p. 330) onderzochten ook een aantal krantenberichten van De Telegraaf en NRC uit 2002 en 2003 om erachter te komen hoe de kranten in die periode schreven over de politie. Hier kwam uit dat 48 procent van de berichten positief over de politie was, 24 procent was negatief en 28 procent neutraal.

Kijken we naar krantenartikelen vóór de jaren zestig dan zien we dat een hoofdcommissaris die een moord weet op te lossen, als een soort held in de krant kwam. Het is een roodkapje-achtig sprookje met een held, een slachtoffer en een dader. Deze driehoeksverhouding bleef in het Nederlandse misdaadnieuws in de beginperiode van het onderzoek constant. In latere perioden treden het slachtoffer en de dader meer naar de voorgrond, terwijl de held meer naar de achtergrond lijkt te zijn geraakt. Er kwam meer wantrouwen tegenover de autoriteiten, maar zoals zal blijken, was dit vooral gericht op justitie en niet op de politie.

Schuldvraag

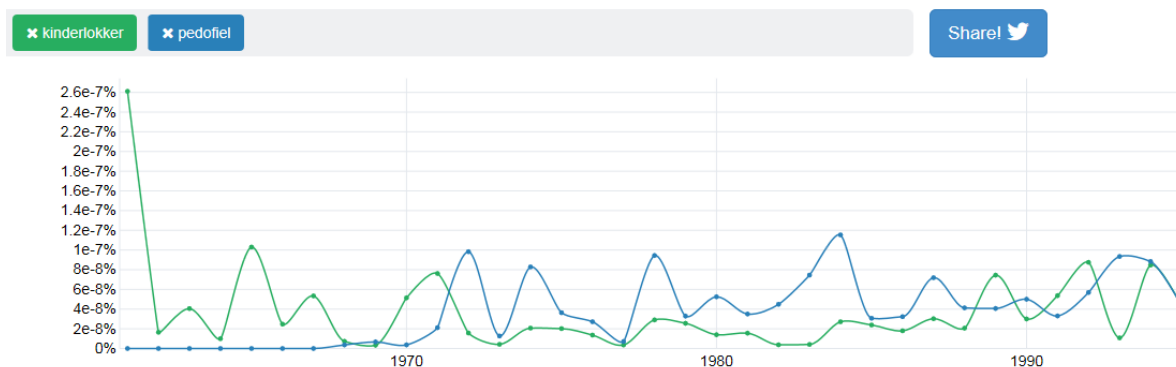
Een belangrijk onderdeel in de driehoeksverhouding is de vraag wie de dader eigenlijk is. Chibnall (1977) stelde al dat het toevoegen van de schuldvraag een cruciaal onderdeel is in de constructie van misdaadnieuws. Volgens Greer (2017) wordt de schuld in eerste instantie meestal gezocht bij degene die het delict gepleegd heeft. Minder frequent wordt deze binnen de maatschappij gezocht. Belangrijk is volgens Greer dat de schuldvraag ook institutioneel kan zijn, wanneer er bewijs is dat ambtenaren of overheidsinstanties gefaald hebben degene die zij moeten beschermen te beschermen. Dan wordt de kans volgens Greer groot dat de schuld bij de overheid wordt neergelegd. Degene die in kranten als schuldige wordt aangewezen voor zulke kindermoorden is verre van constant. Zo ook in het Nederlandse misdaadnieuws.

Claire Wardle vatte voor haar onderzoek, waarvan mijn onderzoek een vergelijkbaar onderzoek is, theoretische kader samen in de drie kopjes individueel, cultureel en institutioneel. Hieronder wordt de theorie van Wardle besproken en vergeleken met Nederlands onderzoek naar de betreffende kwesties.

Wardle schetste in het theoretische deel van haar onderzoek drie belangrijke oorzaken voor het veranderen van het discours door de jaren heen. Allereerst werd het individuele aspect genoemd, een aspect die in het niet valt bij de culturele en institutionele aspecten maar toch genoemd moet worden: een journalist staat nooit los van zijn emoties. Daarom hebben de persoonlijke gevoelens en gedachten van een journalist een kleine invloed op de inhoud van een krantenartikel dat hij schrijft. "Journalisten zijn niet immuun voor alledaagse angsten, en met een onderwerp als deze, is het wellicht nodig om rekening te houden met de individuele invloed die dit heeft op journalisten," aldus Wardle (2006, pagina 518). De individuele invloed van een redactie is echter niet genoeg om de veranderende inhoud van krantenartikelen over kindermoord te kunnen duiden.

Wardle (2006, pagina 518-519) noemde ook het culturele aspect als doorslaggevende

oorzaak voor een veranderend discours. De normen en waarden in een samenleving zijn verre van constant. De tijdgeest veranderde, ook in Nederland, door de decennia heen. Zo kwam er in de loop van de twintigste eeuw meer een angstcultuur in de samenleving. Meer berichten over de daders en hun verleden, in plaats van de heldenrol van de politie, voedden de angst voor dit soort gevaarlijke types. Deze groter wordende angst uitte zich in Nederland in meer berichten over gevaarlijke individuen in de samenleving. Een voorbeeld hiervan was de opkomst van termen als ‘kinderlokker’ en ‘pedofiel’. De term ‘kinderlokker’ werd vanaf 1960 ineens veel gebruikt, terwijl het woord ‘pedofiel’ vanaf de jaren zeventig in grote mate gebruikt werd in de kranten (zie tabel 1). Dit wordt onderbouwd door het onderzoek van Gert Hekma (2013) waarin hij beschrijft hoe pedofilie in de jaren vijftig een thema begon te worden, om in de jaren zeventig vast onderdeel te worden van de maatschappelijke discussie over seksualiteit. In de tabel hieronder is te zien hoe vaak per jaar de termen ‘kinderlokker’ (groene lijn) en ‘pedofiel’ (blauwe lijn) gebruikt werden in Nederlandse krantenartikelen. De opkomst van deze termen geeft aan dat er vaker over potentiële daders gesproken werd en er ontstond dus ook een frame om dit onderwerp: er zijn mensen die seksuele gevoelens hebben voor kinderen.

Tabel 1 – gebruik van de termen ‘kinderlokker’ en ‘pedofiel’ in kranten via Delpher.¹

De samenleving werd steeds bang voor de ‘zieke geesten’ die ervoor zorgden dat ouders hun jonge kinderen niet meer alleen over straat durfden laten gaan. Deze angst zorgde er in de kranten, die Wardle onderzocht, voor dat de inhoud meer verschoof van praktische zaken naar deze ‘zieke geesten’. Wie zijn die pedofielen en kinderklokkers? Waar komen ze vandaan en hoe komt het dat ze zo geworden zijn? Dit soort vragen kwamen in latere decennia van de twintigste eeuw steeds meer aan bod. Ook de Nederlandse literatuur wijst op het culturele aspect voor het verschil in discours tussen bepaalde perioden. Zo stelde Brants (2008) dat dagbladen in de jaren zeventig vooral de nadruk legden op politieberichten en rechtbankverslagen van gepleegde misdrijven. Tegenwoordig zoeken journalisten naar meer drama en onthullingen wanneer het gaat om misdaadnieuws. Traditionele rechtbankverslaggeving heeft plaats gemaakt voor emotionele berichtgeving en dit weerspiegelt de cultuur in de samenleving van vandaag de dag. Betrekkelijk nieuw is de veranderde plaats van het slachtoffer of zijn persoonlijke relaties. “Emoties waren misschien ooit een onderdeel van de private sfeer, nu lijken ze wel een van de meest publieke uitingen,” stelde Brants (2008, p.49).

Vervolgens was er volgens Wardle (2006) nog de meest praktische oorzaak voor het veranderende discours: het institutionele aspect. Kranten moesten nu eenmaal geld verdienen. Dit maakte dat redacties verhalen zochten die goed verkochten. Moord, en dan vooral als het om kindermoord of zedendelicten gaat, verkoopt goed. De sappige verhalen over het mysterie, de spanning van de zoektocht naar een kind en de nieuwsgierigheid naar de achtergrond van de dader of de emoties van de nabestaanden zorgen ervoor dat mensen een krant kopen. Ook over dit aspect is er in Nederlandse literatuur eenzelfde conclusie te vinden: Barbra van Gestel (2006, pagina 62)

¹ Koninklijke Bibliotheek, *ngramviewer*: <http://ngramviewer.kbresearch.nl>

zette in haar proefschrift uiteen dat McQuail (2000) en Koole (2002) beschreven hoe kranten een voortdurende slag om consumenten moesten leveren waardoor nieuwswaardigheid een doorslaggevend criterium is geworden om ergens aandacht aan te besteden. Om nog kranten te kunnen verkopen en advertentie-inkomsten te kunnen genereren moesten journalisten achter de sappige verhalen aan. Alleen rechtbankverslagen verkochten niet meer. Om diezelfde reden gingen de Engelse en Amerikaanse kranten in de twintigste eeuw met hun tijd mee. De persoonlijke, emotionele verhalen werden pas in de jaren negentig een standaard. In de eerdere decennia was hier nog geen aandacht voor. Wardle stelde dat ons hedendaagse persoonlijke beleving van krantenberichten over tragedies logisch lijken, maar dat dit niet het geval was in de krantenberichten van de jaren dertig en zestig, die aantoonbaar minder persoonlijk waren. Het was in Engeland en de Verenigde Staten een trend in de vroegere berichtgeving om hen die het dichtst op het drama zaten, ongemoeid te laten in kranten. Dat veranderde in de jaren negentig, aldus Wardle (2006, pagina 519).

Vanaf 1990 werden de kranten in de Verenigde Staten en Engeland dus meer op de emotie gericht om beter te verkopen, maar ook omdat de maatschappij meer angstgevoelens tegenover kindermoord kende en dus ook meer vraag had naar achtergronden van betrokken personen. Mijn verwachting is dat Nederlandse kranten het patroon van Engelse en Amerikaanse kranten volgen, omdat de oorzaken die Wardle (2006) gaf voor de ontwikkelingen, ook in Nederland aanwezig zijn.

Brants (2008) schetste een gelijke trend in het Nederlandse medialandschap: van een 'licht paternalistische' rol naar een dienende rol waar het commerciële belang hoog in het vaandel staat. De hevige strijd om aandacht van het publiek en van de adverteerders en de concurrentie tussen verschillende omroepen en media zorgden voor een verschuiving van een aanbodmarkt naar een vraagmarkt. Commercialisering en concurrentie zorgden voor een meer op sensatie gerichte berichtgeving stelde Brants (2008, p.49-50):

“Niet langer de publieke zaak, maar de zaak van het publiek gaat de selectie van nieuws bepalen. Wat de inhoud betreft betekent dit dat het publiek steeds meer krijgt waar het om vraagt dan wat de media denken dat mensen nodig hebben. Dat wil nog niet zeggen dat slechts verkoopargumenten tellen, maar wel dat wat nieuwswaardig is en de wijze waarop dat nieuws verpakt wordt, mede door marktoverwegingen wordt bepaald. Het resultaat is nieuws dat dramatischer, sensationeler en meer human interest is geworden.”

Wardles (2006) bevindingen, dat het discours van kranten over kindermoorden in de loop van de twintigste eeuw veranderde, hebben een aantal causale verbanden met ontwikkelingen die in Nederland ook terug te vinden zijn. Dit blijkt uit onderzoek naar Nederlandse literatuur over (misdaad)nieuws. Het is dus aannemelijk dat in Nederland de ontwikkeling in het discours van kranten parallel loopt met de ontwikkelingen in Engeland en de Verenigde Staten. Dit zal in dit onderzoek getoetst worden. De vragen die in deze scriptie gesteld worden, zijn dus of deze ontwikkeling in Nederland plaatsvindt, hoe deze ontwikkeling plaatsvindt en of deze zich in een later decennium doorzet. Daarnaast wordt de rol van verhaalpatronen in deze discoursverandering geanalyseerd.

Hoofdstuk 3 - Materiaal en Methode

Voor dit onderzoek wordt een kwalitatieve en kwantitatieve inhoudsanalyse van 570 Nederlandse krantenartikelen gedaan. Inhoudsanalyse is een gestructureerde manier om naar de inhoud van teksten te kijken. Met kwantitatieve inhoudsanalyse wordt gekeken naar het aantal keer dat iets voorkomt in een bepaalde periode. Daarnaast kan met kwalitatieve inhoudsanalyse vastgesteld worden hoe verhaalpatronen zich ontwikkelen binnen de onderzoeksperiode.

Alle krantenartikelen zullen volgens het model van Wardle geanalyseerd worden. Bepaalde variabelen zorgen ervoor dat een artikel wordt ingedeeld bij één van de drie hoofd-discourses: persoonlijk, institutioneel of maatschappelijk. Er wordt dus vastgesteld tot welke van de drie pijlers (institutioneel, maatschappelijk of persoonlijk) een artikel hoort. Een artikel kan ook bij twee of drie pijlers tegelijk horen, zo zijn er bijvoorbeeld artikelen die zowel institutioneel als persoonlijk zijn, of zelfs ook nog maatschappelijk.

Persoonlijke verhalen gaan over vertellingen over het leven van het slachtoffer en over hoe de misdaad impact heeft op de nabestaanden. Ook als het gaat om het verleden van de dader is het een persoonlijk verhaal. Institutionele verhalen focussen zich op het politieonderzoek en op het daaropvolgend proces tot aan de uiteindelijke veroordeling van de dader. Maatschappelijke verhalen leggen de nadruk op de reactie van de maatschappij op de misdaad en gaan over de zorgen die het voor de maatschappij met zich meebrengt (Wardle 2006, p.520). Ieder van de 570 artikel wordt apart gecodeerd, hieronder een voorbeeld van hoe dat eruitziet bij een artikel van het Vrije Volk, 10 februari 1961, we zien hier dus dat het artikel institutioneel (I) is:

CODEBOEK ONDERZOEK KINDERMOORD	VV100261
OVERALL (P, I of M)	I
Persoonlijk	
Reactie van/impact op directe familie	
Beschrijving van het leven van het slachtoffer	
Foto/schets van het slachtoffer (foto van besloten begrafenis)	
Geschiedenis van het leven van de dader wordt geschetst (beroep*)	
Houding van de dader/verdachte na de moord	
Foto/schets van de dader	
Institutioneel	
Uitingen van politie	1
Uitingen van justitie	
Uitingen van maatschappelijke instellingen	
Politieonderzoek wordt besproken	1
Rechtzaak wordt besproken	
Maatschappelijk	
Beschrijving van maatschappelijke reactie (v.b. demonstratie)	
Foto van maatschappelijke betrokkenheid	
Uitingen burens/kennissen/omwonenden plaats delict v.h. slachtoffer	
Kritiek op justitie/politie/maatschappelijke instelling	
Moord directe aanleiding voor uitgesproken angst/zorgen	

Voorbeeld codering van het artikel Vrije Volk (10 februari 1961)

Een krantenartikel kan op meerdere codes scoren. Wanneer een agent vertelt over het onderzoek, wordt er gescoord onder het kopje institutioneel. Wanneer hij vervolgens in het artikel

praat over het verleden van de dader, wordt er gescoord onder het kopje persoonlijk. Verdere afbakeningen van de codering en een uitleg van de afkortingen zijn te vinden in het codeboek (bijlage 1). Deze heb ik samen met een collega-student, die een vergelijkbaar onderzoek doet, opgesteld. We namen vergelijkbare moordcases uit andere decennia en keken wat de meest voorkomende persoonlijke, institutionele of maatschappelijk uitingen waren in krantenartikelen. Deze hebben we samengevat in vijf à zes variabelen die gescoord kunnen worden en deze variabelen worden afgebakend in een door ons opgesteld codeboek.

Cohen's kappa-methode

Vervolgens hebben we de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid getoetst met Cohen's Kappa, een voor kans gecorrigeerde maat van overeenkomst tussen beoordelingen. Een kappa van 0 betekent dat de overeenkomst tussen beoordelingen volledig op kans berust, een kappa van 1 is een volledige overeenkomst (bijlage 2). Om de kappa te berekenen, hebben twee beoordelaars dezelfde dertig artikelen gescoord. Met behulp van een excelbestand, gemaakt door Jason King en Wallace Judd (beschikbaar via: www.ccitonline.org/jking/homepage/kappa1.xls), kon van elke variabele de kappa berekend worden. De berekeningen lieten zien dat de variabelen waarden hebben tussen 0,52 en 1. De waarde die hieraan gehecht kan worden was volgens de interpretatie van Altman (1990) als volgt:

- Poor agreement: minder dan 0,2
- Fair agreement: 0.2 tot 0.4
- Moderate agreement: 0.4 tot 0.6
- Good agreement: 0.6 tot 0,8
- Very good agreement: 0.8 tot 1.00

Dit codeboek kent dus een goede tot zeer goede overeenkomst (zie bijlage 2 voor kappa per variabele) en is dus betrouwbaar.

Ook de ontwikkelingen van de verhaalpatronen zijn gescoord, voorbeelden van De Telegraaf (31 augustus 1934) en De Leeuwarder Courant (4 september 1934):

CODEBOEK ONDERZOEK KINDERMOORD	TG310834	LC040934
OVERALL (P, I of M)	I	M
Verhaalpatronen		
Hoofdcommissaris heeft het goed gedaan/is goed bezig	1	
Politie (in zijn geheel) heeft het goed gedaan/is goed bezig	1	
Justitie heeft het goed gedaan/is goed bezig		
Politie had eerder moeten ingrijpen		
Politieonderzoek te traag		
Politie zet te weinig middelen in		
Autoriteiten hadden moord kunnen voorkomen		
Slachtoffer wordt bij naam genoemd	1	1
Slachtoffer wordt bij initialen genoemd		
Dader wordt bij naam genoemd		
Dader wordt bij initialen genoemd	1	
Politie(agent) wordt bij naam (of initialen) genoemd	1	
Rechter wordt bij naam genoemd		

Daarnaast zijn er, omdat het bij de verhaalpatronen gaat om kwalitatieve analyse, aantekeningen gemaakt bij veranderingen in de verhaalpatronen. Deze komen in de hoofdstukken als voorbeelden aan bod.

In het onderzoek worden vier kindermoordcasussen, die in Nederland gepleegd zijn tussen 1930 en 2015, behandeld. Deze zijn opgesplitst in de periodes 1930, 1960, 1990 en 2010. Dit naar voorbeeld van het onderzoek van Wardle (2006). Per decennium is er één kindermoordcasus

gekozen. De volgende moordzaken zijn gekozen: de moord op Sara Beugeltasch (1934), Marcel Nivard (1961), Jessica Laven (1991) en de moord op Ximena Pieterse (2012). De berichtgeving over deze kindermoorden zorgt bij elkaar voor een corpus van 570 krantenartikelen tussen 1930 en 2015, via de databases Delpher en LexisNexis. Delpher is een online database van bijna alle Nederlandstalige kranten die uitgegeven zijn in de periode 1618-1995. LexisNexis is een vergelijkbare database maar heeft alleen artikelen van 1980 tot heden.

Onder kindermoorden is er een substantieel deel gepleegd door de ouders van het kind. Kindermoorden waarbij de ouders de daders zijn, worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Ook onopgeloste zaken worden niet meegenomen. Deze twee beperkingen zijn gedaan om de vergelijking met het onderzoek van Wardle (2006) te kunnen maken. De vier casussen zijn de meest besproken of de enige overgebleven zaken van dat bepaalde decennium. In dit onderzoek worden er, anders dan in het onderzoek van Wardle (2006), ook artikelen van ná 2010 geanalyseerd om te onderzoeken of de ontwikkelingen die Wardle ontdekt heeft aanwezig zijn in Nederland en of deze zich na 1990 nog voortzetten.

Onderstaande tabel (tabel 2) is een overzicht van de verdeling van het aantal artikelen per moordcasus. Ook het aantal verschillende kranten is hierin meegenomen. Zoals te zien is, zijn er voor de jaren dertig relatief weinig artikelen te analyseren. Dit hoeft geen probleem te zijn, omdat uit die 45 artikelen wel een conclusie kan worden getrokken over het discours.

Zaak (jaar)	Aantal artikelen	Aantal kranten	Database
Sara Beugeltasch (1934)	45	16	Delpher
Marcel Nivard (1961)	233	11	Delpher
Jessica Laven (1991)	202	6	Delpher
Ximena Pieterse (2012)	87	22	LexisNexis

Tabel 2 – verdeling aantal artikelen en aantal kranten per casus

Afbeeldingen in kranten

Een belangrijke toevoeging aan dit onderzoek zijn de afbeeldingen en de opmaak die bij krantenberichten horen. Daarom zou dit soort inhoudsanalyse idealiter moeten gebeuren op basis van pdf-bestanden of andere vormen die het mogelijk maken de afbeeldingen en originele opmaak te kunnen zien. Een groot verschil zit er dan ook in het gebruik van beide databases. Bij Delpher zijn de krantenartikelen beschikbaar in pdf en dus kunnen afbeeldingen en opmaak meegenomen worden in het onderzoek, zoals dat ook zal blijken. Bij LexisNexis zijn de krantenberichten alleen beschikbaar als 'platte tekst' waardoor er veel betekenisvolle informatie verloren gaat.

Ericson, Baranek en Chan (1991) sneden dit methodologische discussiepunt al aan in hun werk. Zij merkten op dat online databases de inhoud van nieuwsmedia ontdoen van hun vorm, stijl en kleur. Veel van de huidige onderzoeksmethodes reduceren nieuwsinhoud tot woorden, gereproduceerd op een computerscherm in een gestandaardiseerde vorm, ontdaan van hun context, zonder kleur, en, cruciaal, zonder afbeeldingen. Zij stelden dat in een tijd waarin het visuele aspect juist zo belangrijk is in misdaadnieuws, dit methodologisch en theoretisch achterblijft in het onderzoek naar misdaadnieuws.

Bij Delpher zijn de afbeeldingen dus wel in de analyse meegenomen. Bij de andere database, LexisNexis, was dit helaas niet mogelijk. Het komt, zoals we verderop in dit onderzoek zullen zien, dit soort inhoudsanalyse zeer ten goede wanneer krantenberichten in hun originele vorm bekeken kunnen worden.

Hoofdstuk 4 – De hoofdcommissaris als held in de institutionele jaren dertig

Op maandagmiddag 27 augustus 1934 werd in een bananenpakhuis in Amsterdam een 8-jarig meisje vermoord. De joodse Sara Beugeltasch was het slachtoffer van een gruwelmoord en een dag later werd er een verdachte aangehouden: Emmanuel Polak. Ondanks dat de verdachte aanvankelijk ontkende, viel hij later toch door de mand toen bleek dat zijn alibi niet sluitend was. Uiteindelijk zal hij anderhalf jaar later tot een levenslange gevangenisstraf worden veroordeeld.

Wat opvalt als we kijken naar het krantendiscours in deze zaak, is dat de berichtgeving vrijwel volledig institutioneel was. Veelvoorkomend waren korte berichten met feitelijke informatie zoals: de dader is aangehouden, de dader heeft bekend, de dader is veroordeeld tot levenslang. Het institutionele karakter van de berichtgeving ligt in lijn met de ontwikkelingen die Wardle schetste voor Engeland en de Verenigde Staten. Wat echter afwijkt is dat in deze periode een maatschappelijke piek te vinden was. Rond de uitvaart van de 8-jarige Sara Beugeltasch was er een piek te zien in het aantal maatschappelijke berichten. Dit kwam door de grote belangstelling die er was voor de begrafenis van het meisje. Hiervoor, bij het politieonderzoek, en hierna, bij de rechtszaken, was het maatschappelijke aspect in de berichtgeving minder prominent aanwezig, op een enkel voorbeeld na: een bericht uit het Algemeen Handelsblad van 28 augustus 1934, één dag na de vermissing van het meisje. Het bericht is overwegend institutioneel, maar laat af en toe toch maatschappelijke aspecten doorschemeren. Hieronder een paragraaf uit het bericht waarin dat naar voren komt:

De 8-jarige Sara Beugeltasch, die sinds gistermiddag vermist werd, is vanmorgen in een loods op het Waterloooplein gevonden, de kleine bleek gruwelijk mishandeld en geworgd te zijn.

Gelijk wij reeds in het Ochtendblad gemeld hebben, zijn gisteravond en vannacht de springen naar het meisje, dat op de Jodenbreestraat No. 18, 22^e etage, woonde, zonder resultaat gebleven. Behalve de politie namen aan de speurtochten ook talrijke buurtgenooten deel, die zelfs een bekenden telepaath te hulp riepen, welke hulp dan ook onmiddellijk verleed werd. Edoch, alle moeite was tevergeefs en bij het aanbreken van den dag werden de pogingen weer in alle mogelijke richtingen hervat. De geheele drukbevolkte buurt leefde met het droeve geval mee en den geheelen ochtend stonden er overal groote groepen menschen het geval te bespreken...

Maatschappelijke ervaring

Zoals gezegd was rond de begrafenis van Sara Beugeltasch de berichtgeving voornamelijk maatschappelijk, aangezien de buurt erg veel belangstelling had voor de uitvaart. Wat zegt dit eigenlijk over het krantendiscours? Het zijn toch de mensen die zo reageerden en niet de kranten? De kranten maakten wel degelijk de keuze om de grote belangstelling van de massa wel of niet te beschrijven. Een argument hiervoor is dat bij de kindermoordzaak Jessica Laven, die later wordt besproken, slechts één artikel (Nieuwsblad van het Noorden, 6 augustus 1991) laat doorschemeren dat er enorme belangstelling was voor de begrafenis van Jessica Laven. Dit terwijl de rest van de kranten dit maatschappelijke aspect achterwege lieten in hun berichtgeving. In de jaren negentig was er dus wel een maatschappelijke reactie, maar kozen kranten ervoor dit niet onder aandacht te brengen. In de jaren dertig kozen de kranten er dus voor om hier wel verslag van te doen. Voorzichtigheid bij de interpretatie is geboden, want de zaak Sara Beugeltasch is de enige zaak uit de jaren dertig. Het is aannemelijk dat het discours inderdaad overwegend institutioneel was. Ook de maatschappelijke ervaring is waarneembaar, alleen is het door de magere beschikbaarheid van bronnen lastig om te zeggen dat dit voor het hele discours in de jaren dertig gold. De

maatschappelijke opleving in deze zaak bewijst wel dat de tegenstelling met latere berichtgeving in ieder geval niet zwart-wit is.

De grote belangstelling voor de begrafenis werd ook in beeld gebracht door een aantal kranten, zo was in de Leeuwarder Courant van 4 september 1934 deze afbeelding met onderschrift te zien:

Leeuwarder Courant 4 september 1934. Grote belangstelling voor de begrafenis van het in Amsterdam vermoorde meisje Sara Beugeltasch

Verhaalpatronen

In de jaren dertig van de twintigste eeuw bestond er qua verhaalpatronen binnen krantenberichten over moord een sprookjesachtige driehoeksverhouding: een gevaarlijke moordenaar, een onschuldig slachtoffer en een held, de hoofdcommissaris. In deze periode zien we dat de politie in de krantenartikelen niet zo beschreven werd als tegenwoordig. Vandaag de dag is de politie, met uitzondering van de woordvoerders, geanonimiseerd en een collectief. In de jaren dertig was dit anders: de politie als geheel was niet gebruikelijk, het ging voornamelijk om één persoon. Deze persoon was de hoofdcommissaris, die het boegbeeld was van een onderzoeksteam. Wanneer de moord werd opgelost, werd de hoofdcommissaris als held gezien. Er werd door de kranten dan ook niet geschroomd om deze 'held' positief in het nieuws te brengen. De kranten gebruikten narratieve beschrijvingen om de hoofdcommissaris als een held neer te zetten, hij werd dan gebruikt als 'exemplar' voor het politiekorps. Dat zorgde voor een aantrekkingskracht op het publiek die de mogelijkheid kreeg zich met zo'n held te identificeren en dus ook om een morele grens te bepalen van wat goed en fout is. Een voorbeeld van de positieve reacties rondom de hoofdcommissaris is het bericht uit De Telegraaf van 31 augustus 1934:

Kranig werk van hoofdinspecteur Kater

Zoo is dan ten slotte toch gebleken, dat de als vermoedelijke dader gearresteerde knecht de dader is geweest van den moord op Sara Beugeltasch.

Veel lof in deze trieste affaire komt zeker toe aan den hoofdinspecteur van het bureau Jonas Daniël Meyerplein, den heer Kater, die het drama zoo snel heeft weten op te lossen en den dader vanmorgen tot een bekentenis bracht. [...]

De heer Kater, met wien wij kort na deze bekentenis een kort onderhoud hadden, toonde zich begrijpelijkerwijze zeer tevreden over het verloop van het onderzoek. [...] Ook rechercheur Polling van de kinderpolitie heeft zich uitstekend van zijn taak gekweten. De opdracht die hij kreeg om in het pakhuis alles en alles te onderzoeken heeft hij uitstekend vervuld.

Ook een decennium later, wanneer in De Waarheid (22 januari 1946) werd teruggeblikt op het politiewerk van een hoofdcommissaris in deze moordzaak, werd de politiemans geroemd.

Deze wetenschappelijke speurhond, die politie-instanties in binnen- en buitenland, in dikwijls schijnbaar onoplosbare situaties, dank zij de maar al te vaak over het hoofd geziene 'stille getuigen' den waren dader wist aan te wijzen, vertelde drie uur lang in sappige trant over het aandeel, dat hij in het onderzoek van vele notoire moordzaken heeft gehad. Hij bracht in herinnering de moord op Sara Beugeltasch [...]. Een goed bezette zaal dankte den krassen politie-deskundige na afloop met een hartelijk applaus.

Kijken we naar de dader, dan was deze redelijk anoniem in deze periode. Hij werd slechts drie keer bij achternaam genoemd. Meestal werd hij aangeduid met de beginletter van zijn achternaam: P. Daarnaast zien we door toedoen van deze moord in een klein aantal artikelen de angst in de kranten verschijnen. Belangrijk is dat het hier gaat om een rechter die aan het woord is. Uitingen van 'de gewone man' in de kranten zijn nog zeldzaam in deze periode. De rol van dader als 'gevaar voor de maatschappij' kwam bijvoorbeeld naar voren in De Telegraaf van 3 oktober 1935:

Dit college overwoog daarbij, wat de straf betreft, dat levenslange gevangenisstraf moet worden opgelegd, met het oog op den grooten ernst van het gepleegde feit en de noodzakelijkheid om de maatschappij te beveiligen tegen dezen verdachte, die niet alleen door dit afschuwelijke misdrijf, maar ook door het voorafgaande vergrijp blijk heeft gegeven een groot gevaar voor kinderen op te leveren en daarom in deze samenleving niet kan worden geduld.

Vanderveen zou dit kwalificeren als een geval waarin de lezer zou reageren met 'moral outrage'. Ook hierbij heeft het weer de aantrekkingskracht dat de lezer een morele grens kan bepalen: de politie is een held, de dader is een gevaarlijk type. Dit soort berichtgeving was echter nog wel zeer zeldzaam in de jaren dertig.

Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren '30
Persoonlijk	0 (0%)
Institutioneel	29 (65%)
Maatschappelijk	5 (11%)
Persoonlijk/Institutioneel	0 (0%)
Institutioneel/Maatschappelijk	9 (20%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	0 (0%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	2 (4%)

Hoofdstuk 5 – Angstcultuur en lof voor de politie in institutionele jaren zestig

Op 7 februari 1961 werd in Rotterdam de vermissing gemeld van de acht jaar oude Marcel Nivard. Hij was voor het laatst gezien spelend op de parkeerplaats van Diergaarde Blijdorp, daarna ontbrak ieder spoor. De politie stond voor een raadsel, totdat op 15 februari in een Rotterdamse sloot het levenloze lichaam van de jongen werd gevonden. Al snel werd duidelijk dat het om een geweldsmisdrijf ging. De politie begon een klopjacht en dankzij een nieuwe onderzoeksmethode, een buurtonderzoek, werd op 22 februari een verdachte aangehouden welke een dag later een volledige bekentenis aflegde. De dader, Gerard L., werd in hoger beroep tot 15 jaar cel en tbs veroordeeld.

Voor de jaren zestig kunnen we concluderen dat, net als in de jaren dertig, de berichtgeving voornamelijk institutioneel was. En wederom vergelijkbaar met het hiervoor onderzochte decennium, was de berichtgeving rondom de begrafenis van het slachtoffer een uitzondering. Rond deze gebeurtenis zien we de berichtgeving maatschappelijker worden, om vervolgens weer overwegend institutioneel te worden. Met uitzondering van de maatschappelijke opleving is dit dus ook vergelijkbaar met het blootgelegde discours van Wardle. Zij stelde namelijk dat de berichtgeving in de jaren zestig in Engeland en de Verenigde Staten voornamelijk institutioneel was.

Wat opvalt is dat laat in deze periode ook een kleine opleving van persoonlijk/institutionele artikelen te vinden was. Dit gebeurde toen de dader vanuit de gevangenis van zich liet horen, omdat hij het niet eens was met een kritisch boek over hem. De kranten doken bij deze gebeurtenis op de persoonlijke aspecten van de dader.

Verhaalpatronen

Hoewel er tussen de jaren dertig en zestig dus niet veel veranderde qua aard van de artikelen, is er wel het nodige veranderd als we kijken naar de verhaalpatronen.

De angstcultuur in de samenleving kreeg een prominentere rol ten opzichte van de jaren dertig, waar het slechts sporadisch aan bod kwam. In deze jaren zien we ook dat de positieve houding tegenover de autoriteiten wat kleine deukjes opliep. De hoofdcommissaris werd nog steeds wel als held gezien en hem viel veel lof ten deel, maar justitie kreeg geregeld het verwijt te slap op te treden. Een illustrerend artikel voor de twee hiervoor genoemde veranderingen is een stuk in De Friese Koerier van 22 februari 1961, met als aanleiding de moord op Marcel Nivard:

De vreselijke dood van het Rotterdamse jongetje Marcel Nivard stelt bij vernieuwing de vraag aan de orde of er niet getracht moet worden meer afdoende maatregelen te treffen ten opzichte van bepaalde mensen die leven in het grensgebied van misdaad en geestelijke gestoordheid.

[...] Anderzijds is daar de eis om de maatschappij en met name kleine kinderen, meisjes en zelfs oude vrouwen te beschermen tegen onterende handelingen die zeer dikwijls de dood van het slachtoffer betekenen. Naar onze mening moet deze laatste eis zeer beslist prevaleren. [...] Daarmee is het euvel zeker niet de wereld uit. Maar het kwaad wordt er ten minste door beperkt. Er is een groeiend onbehagen doordat velen het gevoel hebben dat hier niet genoeg tegen wordt gedaan. Dat ligt niet aan de politie. Dat ligt aan de justitiële maatregelen die onvoldoende zijn.

Dit artikel stelde de lezer ook in staat om een morele grens vast te stellen: moet een dader van zo'n moord een menselijke behandeling krijgen of juist niet? In dit artikel zien we ook dat er gebruik werd gemaakt van het 'ideaal slachtofferschap' (Nils Christie). De journalist gaf aan dat 'kleine kinderen, meisjes en oude vrouwen' beschermd dienden te worden, deze genoemde groepen worden beschouwd als ideale slachtoffers. De aantrekkingskracht hiervan is dat de lezer makkelijk een

morele grens voor zichzelf kon vaststellen: dit mogen we niet laten gebeuren en sluit dus zo'n dader maar levenslang op. Dit gebruik van het ideaal slachtofferschap voedde de angstcultuur, want waren deze kleine meisjes nog wel veilig? Hiermee werd, zoals we verderop zullen zien, ook een begin gemaakt met de kritiek op justitie: deden zij wel genoeg om deze slachtoffers te beschermen?

Loftrompet voor de politie

De grote held in deze periode bleef dus toch de hoofdcommissaris. In dit geval was hoofdcommissaris Kwast de geprezen man. Veel kranten hadden dan ook een goed woord over voor het werk van de politie. Het Vrije Volk (23 februari 1961) plaatste een foto van de hoofdcommissaris en schreef: *het opsporen van de moordenaar in zo korte tijd is het resultaat van prachtig teamwork van vele politiemannen van hoog tot laag én een onmisbare dosis geluk*. Hieruit blijkt dus wel, in tegenstelling tot het gebruikelijke in deze periode, dat de politie als collectief werd gewaardeerd. Ook in De Telegraaf van 24 februari 1961 werd een foto geplaatst van hoofdcommissaris Kwast en inspecteur Blaauw. In dit artikel werd Kwast uitgebreid aan het woord gelaten en werd de loftrompet geblazen voor zijn nieuwe onderzoeksmethode, het huis-aan-huis buurtonderzoek.

Vanuit de maatschappij kon commissaris Kwast ook op veel waardering rekenen. Nieuwsblad van het Noorden (25 februari 1961): *Commissaris J. A. Kwast van de kinder- en zedenpolitie wordt overstroomd met brieven en telefoontjes. Zeer velen willen namelijk hun grote bewondering uitspreken voor de wijze waarop de Rotterdamse politie het onderzoek heeft aangepakt*. Zoals verder in het onderzoek zal blijken, zijn dit soort gebeurtenissen in latere decennia ondenkbaar.

In het Vrije Volk (17 maart 1961) werd een heel artikel gewijd aan commissaris Kwast, waarin hij vertelde over zijn spoorwerk en waarin hij zeer werd geprezen. Dit is een zeer gedetailleerd artikel dat een narratieve overtuigingskracht zal hebben gehad op het publiek. Daarmee geeft dit artikel aan wat een heldenrol de hoofdcommissaris van de politie in deze tijd nog steeds vervulde, er werd tegen hem opgekeken:

Commissaris Kwast zou model kunnen staan voor een scherpzinnige politiemans in boek of film. Zijn scherpzinnigheid gaat schuil achter een gemakkelijke, joviale verschijning. Hij lijkt een vriendelijke huisvader. Een man met innemende manieren, gezellig, geestig. Een grijze kuif en zeer lichtblauwe ogen vervolmaken het beeld van een plezierige, wat naïeve man. Het is schijn. De planten en bloemen in zijn werkkamer kunnen evenmin verdoezelen, dat commissaris Kwast een keiharde nuchtere kerel is met een scherp verstand, dat hij snel en doelmatig gebruikt. Die lichtblauwe ogen worden soms zo hard als ijspegels. Geen bluffer, maar een man, die ervan houdt de dingen bij hun naam te noemen en in hun betrekkelijkheid te zien.

Dader als boeman, kritiek op justitie door opkomende angstcultuur

De dader werd in deze periode steeds meer als gevaarlijke boeman gepresenteerd in de kranten. Dit had te maken met de opkomende angstcultuur die steeds grotere vormen aannam, deze angst ging gepaard met enige kritiek op de autoriteiten die te weinig zouden doen tegen deze gevaarlijke types in de maatschappij. In De Leeuwarder Courant van 25 februari 1961 kwam dit duidelijk naar voren:

Er is een grote en diepe bitterheid jegens een maatschappelijke constellatie die het mogelijk maakt dat een recidivist, een man, eerder veroordeeld wegens het plegen van een sexueel misdrijf, zich nogmaals aan een kind kon vergrijpen.

Het is treurig te moeten constateren dat ook uit de ontknoping van het Rotterdamse drama blijkt, dat een man wiens noodlottige afwijking bekend was niet onder zodanig toezicht heeft gestaan dat kans op herhaling minimaal was. Mensen van wie bekend is dat zij zich aan kinderen hebben vergrepen zijn gevaarlijke mensen. Nogmaals en met de grootste mogelijke klem, moeten wij de overheid vragen, neen, van haar eisen: Houd deze mensen, die

een voortdurende bedreiging voor onze kinderen vormen, voorgoed van de straat. Isoleer ze. Ter wille van onze kinderen.

In dit artikel werd wederom gebruikt gemaakt van het 'ideale slachtofferschap' van het vermoorde kindje en het geeft de lezer wederom het zetje om te reageren met morele verontwaardiging.

De opkomende angstcultuur zorgde in deze jaren zestig hier een daar voor het idee van 'een maatschappij in verval'. De hierboven besproken commissaris Kwast had wel een idee waardoor deze maatschappij 'verviel': *De kwalijke kant van de overdreven openhartige manier waarop tegenwoordig 'sex' wordt gepresenteerd is de kans, dat de maatschappij straks de rekening krijgt gepresenteerd* (Het Vrije Volk 17-03-1961). Volgens de politieman was de liberale opstelling tegenover seksuele onderwerpen één van de oorzaken van een vervallende maatschappij.

Deze periode werd gekenmerkt door een opkomende kritiek op justitie, gevoed door de angst voor de gevaarlijke mensen in de samenleving. Ook politici en andere bekenden, zoals Godfried Bomans, mengden zich in het publieke debat. Bomans had duidelijk een kritisch standpunt, dat aangeeft hoe de strafmaat van zedendelinquenten onderwerp van discussie was (Leeuwarder Courant, 1 april 1961):

Godfried Bomans constateert een opmerkelijke stijging in het aantal zedendelicten: heel vaak zijn daar minderjarigen bij betrokken. Deze stijging veroorzaakt een groeiende onrust onder de Nederlandse bevolking. Het gevoel van onbehagen wordt nog versterkt door het falen van het juridisch apparaat, [...] waarvan de mildheid wijst op het rekening houden met de verminderde toerekeningsvatbaarheid.

Heeft de man (delinquent) zijn tijd uitgezeten, dan keert hij in de maatschappij terug, ongeacht of hij genezen is of niet. [...] Het gaat hier om de beveiliging van de maatschappij. Waarom meten met twee maten? Waarom zonderen wij melaatsen op een eiland af en sturen wij geesteszieken, die volstrekt niet genezen zijn, rustig de maatschappij in, louter omdat hun 'straf' is uitgezeten? Erkennen wij nu plotseling het begrip straf weer wèl?

Wie hen als zieken ziet, handele naar de gebruiken, die in de geneeskunde als vanzelfsprekend aanvaard worden. Dit betekent levenslange afzondering, tenzij volstrekte genezing bewezen is. Hard? Men stelle deze vraag aan de vader van Marcel Nivard niet. Zijn wedervraag zou u in verwarring brengen.

Ook in 1965 maakte Het Vrije Volk nog eens duidelijk dat men bang was geworden voor 'kinderlokkers'. Er verscheen zelfs een groot artikel over het gevaar van deze 'gestoorden'. Met boven het artikel een angstaanjagend beeld van een duister figuur in het bijzijn van een kind:

Het Vrije Volk, 21 mei 1965. Een uitgebreide reportage over het gevaar van kinderlokkers.

In het artikel werden vragen beantwoord als 'wat zijn dit voor mensen?' en sterker nog, 'zijn het überhaupt wel mensen te noemen?'. Ook vragen als 'hoe gaan ze te werk?' en 'hoe bescherm je je kinderen tegen dit soort figuren?' kwamen aan bod. Het artikel straalde de kenmerkende angst uit en zal bijgedragen hebben aan het ontwikkelen van de angstcultuur in deze jaren.

Ondanks het overwicht van institutionele artikelen in deze periode, zien we qua verhaalpatronen dus zeker wel een maatschappelijke ontwikkeling. Duidelijk is geworden dat er meer angst in de samenleving kwam, gevoed en resulterend in meer kritiek op justitie. De dader werd meer als persoon besproken, in zeer negatieve zin. Het debat laaide op wat de maatschappij met dit soort mensen moet doen en vooral hoe justitie tekort schoot in het aanpakken van dit soort delinquenten. De politie en dan vooral de hoofdcommissarissen kwamen er nog wel goed vanaf: zij behielden de heldenstatus die zij in de jaren dertig ook al hadden.

Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren '60
Persoonlijk	1 (0,4%)
Institutioneel	177 (76%)
Maatschappelijk	19 (8%)
Persoonlijk/Institutioneel	21 (9%)
Institutioneel/Maatschappelijk	10 (4,5%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	0 (0%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	5 (2%)

Hoofdstuk 6 - Meer persoonlijke jaren negentig, veranderende rol politie

Zaterdag 27 juli 1991 verdween uit een zwembad in Hoorn een elfjarig meisje genaamd Jessica Laven. Het had er alle schijn van dat ze door een oudere man uit het zwembad was meegelokt. In de kranten doken foto's op van het vermiste meisje en een compositietekening van de vermoedelijke dader. Er stroomden honderden tips binnen vanuit het hele land, maar de gouden tip leek er nog niet tussen te zitten. Op 31 juli vonden lifters het lijkje van het jonge meisje langs de snelweg bij Groningen, al snel bleek ze op gewelddadige wijze om het leven te zijn gebracht. Van een dader ontbrak nog ieder spoor. Ondanks dat de zaak in het tv-programma Opsporing Verzocht werd uitgezonden en ondanks nog eens honderden tips, taste de politie nog volledig in het duister. Totdat op 20 oktober 1991 een 49-jarige Assenaar werd aangehouden. Ruim een maand later bekende de dader drie kindermoorden op zijn geweten te hebben, waaronder dus de moord op Jessica Laven die hij meelokte vanuit het zwembad.

In de jaren negentig bleven de institutionele krantenberichten het nieuws domineren. Desondanks was er, relatief, een groeiende mate van persoonlijke berichten te zien. Zo waren er 5 berichten geheel persoonlijk en ook al 40 berichten met persoonlijk-institutionele inhoud. Wardle schetste voor de Verenigde Staten en Engeland een vergelijkbaar beeld voor het discours in 1990: voornamelijk institutionele berichtgeving (56% van de artikelen) met een groeiend aantal persoonlijke artikelen (19%, tegenover 9% in de voorgaande decennium).

De eerste piek van persoonlijke berichten in Nederland is te vinden op het moment dat er een verdachte in beeld kwam. Op dat moment schreven kranten veel over het verleden van deze verdachte. Een tweede piek is het moment dat de dader bekende drie moorden te hebben gepleegd. Ook dan valt op dat kranten uitgebreid schreven over de dader als persoon. De derde piek vinden we tijdens de rechtszitting, waarbij de verdachte aan het woord kwam en dit werd overgenomen door de kranten. Ook vóór deze drie pieken zijn persoonlijke artikelen te vinden, bijvoorbeeld een artikel in het Nieuwsblad van het Noorden (1 augustus 1991) waarin de emotie van de politieagent die het meisje aantrof centraal stond: *Het is woensdagavond kwart over negen als politieagent Jan van Henning roert in een bekertje zojuist aangerukte verse koffie. Hij staart even voor zich uit en zegt dan: Ik zal je wel vertellen, hier slaap ik een paar nachten niet van.*

Persoonlijk: nabestaanden en verdachte aan het woord

Een nieuw persoonlijk aspect van deze periode was het interviewen van de ouders van het slachtoffer. Dit kwam in de jaren dertig en zestig nog niet voor. In de jaren negentig kwamen er naast het directe slachtoffer (het vermoorde kind), ook indirecte slachtoffers (de ouders) aan bod in de krant. Op 14 augustus 1991 kwam in De Telegraaf de vader van Jessica Laven aan het woord:

De ouders van Jessica zijn de afgelopen tijd door een hel gegaan. Nog dagelijks worden zij aan het zinloze verlies van hun dochtertje herinnerd in verband met het onderzoek. Jessica's moeder is ziek van verdriet, de vader van het kind kan nog steeds niet goed begrijpen welk drama in zo'n korte tijd zijn gezin heeft getroffen. "Het is net alsof ik verdoofd ben," zegt hij "alsof het verschrikkelijke nog steeds niet helemaal tot me doordringt. Misschien komt bij mij de klap later. Ik weet het niet"

Tien dagen later kwam in dezelfde krant een psycholoog aan het woord die ouders van vermoorde kinderen, waaronder die van Jessica, bijstond. Ook in dit artikel is het persoonlijke leed van de ouders haast voelbaar wanneer je het leest: *Alle goede bedoelingen ten spijt, maar 'buitenstaanders' weten niet half door wat voor hel ouders gaan wanneer je kind is vermoord. Een hel zonder uitgang...*

Dit valt te zien als een vorm van 'ideaal indirect slachtofferschap', waarbij nu de ouders neergezet worden als slachtoffer. Zij konden niks aan de situatie veranderen en zij lijdten enorm

onder wat de dader heeft aangericht. Deze persoonlijke verhalen gaven meer narratieve overtuigingskracht om zich met het leed van de ouders als indirecte slachtoffers te identificeren. Men kon zich gemakkelijk voorstellen wat een verdriet zij hadden.

Een ander nieuw persoonlijk aspect aan de jaren negentig was het quoten van de verdachte van de kindermoord. Ook dit kwam in de jaren dertig en zestig nog niet voor in de onderzochte krantenartikelen. In de Leeuwarder Courant van 9 september 1991 kwam de 49-jarige Assenaar voor het eerst aan het woord:

De verdachte zelf vermoedt dat zijn voormalige vriendin de politie op zijn persoon heeft geattendeerd uit ongenoegen over hun verbroken relatie. Hij geeft toe dat zijn signalement overeenkomsten vertoont met de op de compositietekening getoonde man: "Ik ben inderdaad kalend en ik heb een buikje."

Deze 49-jarige Assenaar bleek uiteindelijk de moordenaar te zijn van Jessica Laven en nog twee andere Duitse kinderen. Ondanks dat deze man nu achter slot en grendel werd geplaatst, doken er nog geregeld artikelen op over de persoon van deze dader. Er kwamen dan mensen aan het woord die hem kenden. Zo ook in het Nieuwsblad van het Noorden. Op 27 november 1991 verscheen een artikel waarin de ex-werkgever van de dader uitgebreid aan het woord kwam over de moordenaar.

Die man moet wel twee levens hebben geleid, want hij was hier altijd gezellig. Je kon lol met hem hebben en iedereen vond hem ook aardig. Hoe hij tot zo iets in staat was begrijp ik nog steeds niet." Strijk zegt dat hij aan S., die ongeveer twee jaar bij hem werkte, een goede werknemer had. "Hij was niet technisch maar wel een goede chauffeur en als hij al eens iets verkeerd deed, maakte ik hem uit voor 'domme Belg' en daar kon hij ook nog wel om lachen.

Ook de huismeester van de flat waar de dader woonde, deed ook een duit in het zakje over de persoon van de dader. In een krantenartikel in het Nieuwsblad van het Noorden (28 november 1991) vertelde hij dat S. op hem, maar ook op de mede-bewoners, overkwam als een zeer sympathieke man. "Het was een aardige en vriendelijke vent met mooie blauwe ogen. Je merkte nooit wat bijzonders aan hem. Je kunt er niet bij dat hij tot zo iets in staat was." Op zijn flat was volgens Helmes ook niet aan te merken. "Het was er brandschoon en altijd keurig in huis. Ik had ook nooit problemen met hem."

Het meest persoonlijke artikel van de jaren negentig vinden we op 3 oktober 1992 in De Telegraaf. In dit artikel kreeg de lezer inzicht in hoe het gezin het verlies probeerde te verwerken en hoe zij hun normale leven weer op probeerde te pakken. Alleen op het eerste oog is het artikel al zeer persoonlijk en emotioneel vanwege de foto en de uitvergroete quotes:

De Telegraaf, 3 oktober 1992. Zeer persoonlijk artikel over het leed wat de ouders van de vermoorde Jessica Laven moeten doorstaan.

Dit krantenbericht onderstreept nog maar eens het belang van het onderzoeken van originele krantenberichten in plaats van alleen platte tekst. Zoals Ericson (1991, pagina 115) het al aangaf: de kwalitatieve inhoudsanalyse heeft een extra pijl aan zijn boog: "Position, placing, treatment, tone, stylistic intensification, striking imagery, etc. are all ways of registering emphasis. The really significant item may not be the one which continually recurs, but the one which stands out as an exception from the general pattern."

Deze aspecten komen in dit voorbeeld zeer goed naar voren. De afbeelding van de ouders met een foto van het kind in hun handen maakt dit bericht emotioneel, persoonlijk en aangrijpend. De uitvergroete quotes van de vader idem dito.

Persoonlijk: verdachte spreekt tijdens rechtszitting

Het krantendiscours omtrent de rechtszitting was in de jaren negentig ook persoonlijker geworden ten opzichte van de voorgaande decennia. Dit kwam voornamelijk doordat uitingen van de dader tijdens deze rechtszitting in de krant werden vermeld. Zo werd in De Telegraaf van 3 juni 1992 de dader uitgebreid geparafraseerd:

Ik ben me ervan bewust wat er is gebeurd. Ik ben bereid mee te werken, ook aan tbs, wis en zeker. Woorden zijn tekort om mijn spijt te betuigen aan de familie van de kinderen [...] Er was een onhoudbare situatie ontstaan nadat ik thuis seksuele handelingen met haar had

gepleegd. Je denkt: daar heb je het weer. Ik was van plan haar naar Duitsland te rijden en haar daar uit de auto te zetten. Als het eenmaal escaleert, ben ik mezelf niet meer.

Geringe aandacht voor maatschappelijke inhoud

In hoofdstuk 1 werd de vergelijking tussen de begrafenis van Sara Beugeltasch (1931) en Jessica Laven (1991) al gemaakt: aan de massale maatschappelijke reactie veranderde niet zo veel, aan de aandacht van de kranten voor dit fenomeen wel. In de jaren dertig stonden omtrent de begrafenis van de vermoorde Sara Beugeltasch de kranten vol met verhalen over de massale opkomst bij deze ceremonie. Ook doken er bij deze artikelen foto's op van een rouwstoet en een rouwende massa voor het kerkgebouw. In de jaren negentig was dit geheel anders: sporadisch dook er een artikel op over een maatschappelijke reactie rondom de begrafenis. Een zeldzaam voorbeeld is het artikel in het Nieuwsblad van het Noorden van 6 augustus 1991, waarin werd gerefereerd aan de belangstelling: *Jessica wordt morgen in Hoorn begraven. Er wordt een enorme belangstelling verwacht, omdat Blokker en omgeving dagenlang hebben meegeleefd in de aanvankelijk mysterieuze verdwijningszaak, die een zo dramatische ontknopung beleefde.*

Er was dus wel degelijk sprake van een reactie uit de maatschappij in de jaren negentig, maar kranten besteedden hier nauwelijks aandacht aan. Een ander voorbeeld hiervan is de berichtgeving omtrent de rechtszitting van deze zaak. Er was wel publieke belangstelling, zoals te lezen was in De Leeuwarder Courant van 2 juni 1992, maar hier werd in deze krant maar slechts één zin aan gewijd: *Voor de rechtszitting van de meervoudige strafkamer, voorgezeten door rechtbankpresident B. Posch, bestond grote belangstelling bij het publiek.* In andere kranten werd de publieke belangstelling helemaal niet beschreven.

Dit is een vreemde verschijning gezien het feit dat de late jaren negentig juist bekend staan als de tijd van de commotie over zinloos geweld en tijd van de stille tochten. De gewelddadige dood van Joes Kloppenburg in Amsterdam in augustus 1996 gaf volgens Hans Boutellier (2003) het startschot voor de opkomst van een Nederlandse beweging. Vanaf dat moment is sprake van publieke morele verontwaardiging over (zinloos) geweld en sinds die datum werden in totaal negentien stille marsen geteld (Boutellier 2003, pagina 101). Waarom dit pas laat in de jaren negentig op gang kwam zou volgens Boutellier te maken kunnen hebben met een voorbeeldwerking van de Brusselse witte mars in 1996. Een ander voorbeeld uit de latere jaren negentig is de dood van Meindert Tjoelker in 1997 na een fatale vechtpartij in het uitgaansleven. Na de oproepen van de burgemeester van Leeuwarden en de districtchef van de politie ontstaat er een mediahype rondom zijn dood (Vasterman 2004). Het gevolg: door heel Nederland werd een minuut stilte in acht genomen vanwege de trieste gebeurtenis. Tot het voorjaar van 1996 had de term 'zinloos geweld' echter geen specifieke betekenis (Vasterman 2004, pagina 100). Dus ten tijde van de dood van Jessica Laven was deze hype van protestmarsen en stille tochten nog geen issue. Al was er wel veel belangstelling voor haar begrafenis en voor de rechtszaak, maar dit werd niet opgenomen in de berichtgeving in de onderzochte kranten.

Vergelijkend met het onderzoek van Wardle moeten we de voorzichtige conclusie trekken dat qua maatschappelijke berichtgeving de parallel niet opgaat. Wardle schetste het beeld van een persoonlijke en maatschappelijke jaren '90. In de jaren '90 was er in het Nederlandse krantendiscours over kindermoorden geen maatschappelijke ervaring te vinden, ondanks het grote contrast met de late jaren negentig die dus gekenmerkt werd door stille tochten na een gewelddadige dood. In de jaren '30 en '60 waren wel maatschappelijke ervaringen te vinden na de dood van Sara Beugeltasch en Marcel Nivard, maar dit was juist in de Verenigde Staten en Engeland een periode zonder maatschappelijk discours.

Verhaalpatronen

De jaren negentig kenmerkten zich door een groeiende kritiek op de autoriteiten. Deze kritiek was niet op de politie gericht, maar vooral op justitie. Deze trend werd in de jaren zestig al enigszins ingezet. De maatschappij uitte zich angstiger over het rondlopen van dit soort moordenaars en het gevoel groeide dat justitie te weinig middelen inzette om dit fenomeen tegen te gaan. Dat was de kern van de kritiek die opkwam in de jaren negentig.

Kritiek op justitie breidt zich uit

Er zijn genoeg voorbeelden te vinden waarin de kritiek op justitie naar voren komt. Zo vertelde psycholoog Aertsen in De Telegraaf van 24 augustus 1991 waarom ouders zich kritisch opstelden tegenover justitie: *Uiteraard is elke situatie verschillend, maar bijna altijd zijn de ouders compleet verdoofd, door de ontsteltenis. Dan volgt het verdriet en daarna wraakgevoelens jegens de dader. Maar ook woede richting justitie. Enerzijds omdat de ouders niet of nauwelijks betrokken worden bij de loop van het recht, anderzijds omdat ze ontsteld zijn over de strafmaten die gehanteerd worden.* De krant speelde hier natuurlijk in op de emotie van de lezer door juist deze quote van de psycholoog op te nemen. De lezer wordt hierdoor geraakt omdat iedereen wel medelijden heeft met de nabestaanden van zo'n gebeurtenis. En voor ouders is dan geen enkele straf hoog genoeg, dus die kritiek op justitie is voordehandliggend.

Er was echter veel meer kritiek op de rechtspraak. Eén van de hoofdpersonen in dit debat was de directeur van de Van Mesdagkliniek, de heer Leeuwestein. Hij vond dat justitie beter naar het advies van de kliniek had moeten luisteren. In De Telegraaf (22 oktober 1991) kwam hij voor het eerst aan het woord over de aanhouding van zijn voormalig cliënt:

Sterk in het nadeel van S. werkt dat hij 5 jaar geleden wegens seksueel geweld jegens kinderen in de Van Mesdagkliniek in Groningen heeft gezeten. De rechtbank liet hem toen vroegtijdig vrij. Volgens geneesheer directeur Leeuwestein was dat een besluit dat indruiste tegen het advies van de kliniek: "Wij hebben de rechterlijke macht gewezen op de grote kans van herhaling. Justitie sloeg geen acht op onze raadgeving en liet S. gaan."

Op 2 november 1991 vervolgde hij in dezelfde krant zijn beklag:

Volgens het openbaar ministerie (OM) was het "verantwoord hem te laten gaan." De medische staf van de Van Mesdagkliniek was het met die beslissing bepaald niet eens. Directeur Leeuwestein: "In een geneeskundige verklaring wezen wij de rechtbank op het zeer reële gevaar dat S. weldra in zijn oude fout zou kunnen vervallen. S. bleef een zeer agressieve seksuele delinquent. De rechtbank koos niettemin voor zijn vrijlaten", meldt Van Leeuwestein.

In een uitgebreid betoog in het Limburgs Dagblad (28 november 1991) kon Leeuwestein op bijval rekenen voor zijn standpunt. Het artikel maakte daarnaast ook duidelijk dat aan de ene kant de politie alsnog lof kreeg voor het werk dat zij verrichte, terwijl er aan de andere kant gesproken werd van het falen van justitie:

Dank zij volhardend speurwerk heeft de politie in oktober een 49-jarige inwoner van Assen kunnen aanhouden, die gisteren heeft bekend Jessica Laven en twee andere kinderen te hebben vermoord.

Hoewel de politie terecht veel lof krijgt toegezwaard, zit er toch een inktzwarte schaduwzijde aan deze zaak. Immers, de verdachte is zes jaar in de Van Mesdagkliniek in Groningen verpleegd, wegens ontucht met een aantal minderjarige kinderen. Hoewel de directie van de kliniek erop aandrong de man vast te houden, werd hij op last van de rechter uit de kliniek ontslagen. Dat had natuurlijk nooit mogen gebeuren.

Het betreft hier echter helaas niet de eerste keer dat de rechterlijke macht faalt waar het vrijlating van ter beschikking gestelden van de regering betreft. De rechter, op wiens last de van de drie moorden verdachte Assenaar op vrije voeten werd gesteld, tegen het advies van twee behandelende psychiaters en de officier van justitie in, valt heel wat te verwijten. Zoals de Zwolse officier van justitie D. Veurink gisteren stelde: de moord op de drie kinderen had gemakkelijk kunnen worden voorkomen, wanneer de rechter de adviezen niet naast zich neer had gelegd.

Er volgden nog een aantal krantenartikelen waarin de kritiek op justitie niet mals was. Veelal kwam de Van Mesdagkliniek-directeur Leeuwestein in deze artikelen weer aan het woord. Leeuwarder Courant 28 november 1991: *“Het is gruwelijk. Ik kan dit emotioneel niet bevatten” [...] Het gegeven dat de man toen een duurzame relatie had, speelde mee. De balans is naar de andere kant doorgeslagen en hij werd vrijgelaten.* Leeuwestein probeerde hier dus duidelijk de morele grenzen te verleggen van wie weer toelaatbaar was in de maatschappij en wie niet. Niet iedereen in het publieke debat was zo kritisch op het beleid van justitie. Het Nederlands Dagblad (17 december 1991) was meer gematigd in zijn kritiek. In een lang artikel kon justitie zelfs op enig bijval rekenen.

Ongeveer een op de tien terbeschikkinggestelden pleegt na vrijlating vroeg of laat opnieuw een ernstig misdrijf. Die mensen horen eigenlijk levenslang opgeborgen, wordt er al gauw gezegd als zo'n geval de kranten haalt. Het gaat toch om gevaarlijke en overbeterlijke gekken? Maar de 49-jarige M.S. uit Assen, die onlangs de moord op drie kinderen bekende staat tegen negen gevallen waarin het wel goed is gegaan. [...] Mw. Dr. T.D. Drost promoveerde vorige week aan de Rijksuniversiteit Groningen op een onderzoek naar de beslissing van rechters over verlenging van de tbs. [...] De behandelaars zijn volgens haar vaak uiterst voorzichtig en adviseren in 99% van de gevallen negatief over beëindiging van de tbs. Rechters zijn ook wel voorzichtig, maar kijken vooral naar de feitelijke onderbouwing van de adviezen over de verlening. Die feitelijke onderbouwing is vaak erg moeilijk te geven. “Mensen zitten opgesloten in een gesloten, therapeutische situatie. Harde voorspellingen over hun gedrag buiten de inrichting kun je nauwelijks geven.” Maar aan die onzekerheid is weinig te doen. Tbs-patiënten moet op een bepaald moment het ‘voordeel van de twijfel’ gegund worden, tenzij er een ‘onaanvaardbaar risico’ is. “Je kunt natuurlijk zeggen ‘sluit al die mensen maar levenslang op’, maar dat betekent dat je die 90% met wie het nu na vrijlating goed gaat, ten onrechte voor het leven vasthoudt.”

Ook Dhr. W. de Vries, behandelingscoördinator in een tbs-instelling, vond het te makkelijk om de schuld bij justitie te leggen (Het Nederlands Dagblad, 17 december 1991):

De Vries heeft beslist geen moeite met de rol van de rechter in de beslissingen over tbs. Tenslotte kunnen ook behandelaars, alle voorzichtigheid ten spijt, geen waterdichte uitspraken doen over de patiënt. “We hebben niet de illussie dat we risico’s voor honderd procent kunnen inschatten. Als de patiënt enkele jaren zonder ongelukken buiten de inrichting heeft geleefd, moet je de stap naar vrijlating maken, ook al zijn er situaties denkbaar waarin hij zou terugvallen. Ik denk dat je altijd een percentage houdt waarin het toch weer misgaat.”

Er ontstond dus een publieke discussie toen duidelijk werd dat de moordenaar van drie kinderen een aantal jaar eerder door toedoen van een rechter vervroegd werd vrijgelaten. Het werd een discussie met justitie als zondebok. Er moest aan de ene kant sprake zijn van een humane behandeling van delinquenten, maar aan de andere kant zou de veiligheid van de samenleving hierdoor niet in gevaar moeten komen. Er komen dus kritische stemmen op jegens justitie, maar niet iedereen was het daar mee eens.

Kritiek gevoed door angstcultuur

Dat de veiligheid van de samenleving moest prevaleren boven een humane behandeling is niet los te zien van het feit dat mensen bang werden gemaakt voor de 'monsters' in de maatschappij. De dader was een 'gestoorde' die al vaker de fout in ging. Kranten lieten deze angst niet ongemoeid. In De Telegraaf van 2 augustus 1991 werd naar aanleiding van de moord op Jessica Laven de vraag gesteld hoe ouders hun kinderen zouden kunnen beschermen tegen 'kinderlokkers'. De krant liet twee professoren aan het woord om advies te geven aan ouders.

"Er lopen nu eenmaal gestoorde mensen met bepaalde verlangens rond," zegt prof dr. W.H.G. Wolters, als klinisch psycholoog verbonden aan het Wilhelmina Kinderziekenhuis in Utrecht. [...] "Wat je kunt doen om die risico's te beperken is ze dus op een rustige manier bij herhaling vertellen wat de gevaren van het gewone hedendaagse leven zijn. Omdat het merendeel van de mensen toch 'aardig en positief' is, moet een ouder ervoor waken dat niet iedere onbekende wordt afgeschilderd als een kinderverkrachter of –moordenaar. Een kwestie van balans zoeken tussen beschermen en ruimte geven."

[...] Professor dr. R. Diekstra: "Informatie schaadt nooit; ook al zullen er altijd kinderen zijn die daardoor in de toekomst angstig op onbekenden zullen reageren, het grootste deel kan er heus wel tegen te horen wat er kan gebeuren als je je niet aan de regels houdt. En die regels kun je er best instampen!"

Ook het Nieuwsblad van het Noorden (3 augustus 1991) besteedde aandacht aan de vraag hoe ouders hun kinderen konden beschermen tegen kinderlokkers. Ook in dit geval was de moord op Jessica Laven hier de directe aanleiding voor. Aan het woord was kinderpsycholoog dr. W. van Borselen:

"Hoe je je kind ook instrueert, je hebt nooit de garantie dat hij niet bezwijkt voor een zogenoemde kinderlokker. [...] Het verraderlijke van zo'n kinderlokker is juist dat hij meestal een hele vriendelijke, zachte benadering heeft, een kind eerst veel aandacht en belangstelling geeft." [...] Van Borselen kan zich, naar aanleiding van het drama rond het ontvoerde en om het leven gebrachte meisje Jessica Laven uit het Noordhollandse Blokker, goed voorstellen dat ouders zich afvragen hoe ze een kind uit handen moeten houden van een kinderlokker zonder dat ze het kind heel bang maken. "Dat is moeilijk. Je kunt tegen een kind zeggen dat een vreemde misschien heel aardig lijkt, maar dat ie je, als je dat helemaal niet verwacht, heel erg pijn kan gaan doen."

Dat de angst voelbaar was in de directe woonomgeving van het slachtoffer werd nog maar eens benadrukt door Burgemeester W.M. Cornelis van Reiderland. Hij zei als persoon "heel erg blij" te zijn met het oplossen van de moord. "Het is bovendien een geruststelling voor de samenleving, want omdat het voor ons zo dicht bij huis was, heeft het hier toch de nodige deining teweeg gebracht."

Geen heldenstatus, wel persoonlijke benadering agenten

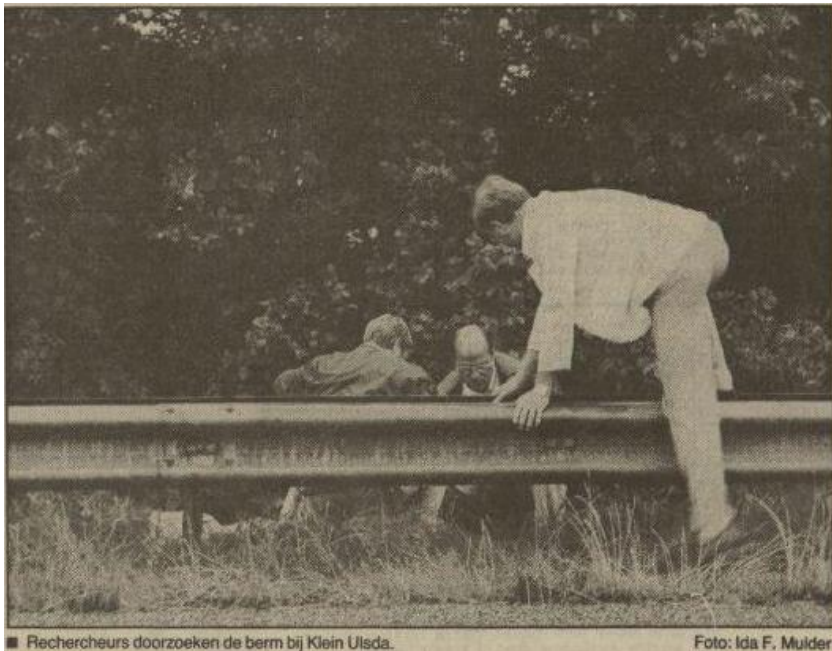
Het verhaalpatroon van de politieagent als held was in deze periode veranderd. De heldenrol die de commissaris of de rechercheur in de jaren dertig had, was in de jaren negentig verdwenen. Wat wel opvalt is dat zij in de kranten steeds persoonlijker werden benaderd. Het lijkt erop dat er minder naar politieagenten als institutioneel functionerend werd gekeken, maar meer naar de persoon die ook emoties met zich meedroeg. Ze kwamen in de kranten meer aan het woord over hun gevoelens bij bepaalde moordzaken of ontdekkingen. Zij kreeg hier en daar nog wel lof voor het speurwerk, in tegenstelling tot justitie die zoals hierboven beschreven vooral op kritiek kon rekenen.

Nieuwsblad van het Noorden (2 augustus 1991) besteedde vlak na de moord op Jessica Laven aandacht aan de werkwijze van de politie in deze zaak. In een uitgebreid artikel werd verteld hoe de

recherche goed werk verrichtte. 'Technische recherche hele nacht minutieus in touw' luidt de kop van het artikel. *Bij de autoweg waar woensdagavond het stoffelijk overschot van de vermoorde Jessica Laven werd gevonden, hebben technische rechercheurs de hele nacht – af en toe in de stromende regen – doorgewerkt in de hoop bewijsmateriaal te vinden*, vervolgde de journalist bewonderend.

De politie krijgt letterlijk een gezicht

Politie kreeg dus vaker een gezicht in de krant, zowel letterlijk als figuurlijk. Opvallend aan de jaren negentig zijn het aantal foto's van agenten in de kranten. Vooral foto's van agenten die speurwerk aan het verrichten waren, werden veel gebruikt, zoals te zien is op de volgende pagina.

■ Rechercheurs doorzoeken de berm bij Klein Ulsda.

Foto: Ida F. Mulder

Nieuwsblad van het Noorden, 1 augustus 1991. Rechercheurs zoeken in de berm langs de snelweg naar sporen van de moord op Jessica Laven.

■ Met politiewagens werd de weg Groningen-Nieuweschans afgezet ter hoogte van Klein Ulsda, om het de technische recherche mogelijk te maken een grondig onderzoek in te stellen rond de plaats waar het stoffelijk overschot van de 11-jarige Jessica Laven werd gevonden.

Nieuwsblad van het Noorden, 1 augustus 1991. Snelweg wordt afgezet om het de recherche mogelijk te maken een onderzoek in te stellen rond de plaats waar het lichaam van Jessica Laven werd gevonden.

De Telegraaf, 2 augustus 1991. Een rechercheur doet onderzoek bij de plek waar het stoffelijk overschot van Jessica Laven werd gevonden.

De politieagent krijgt figuurlijk een gezicht

Naast deze foto's kreeg de politie ook figuurlijk meer een gezicht. Emoties van agenten werden vaker besproken. De artikelen gingen dus niet zozeer meer over de agent als held, maar wel over de agent als persoon. In een artikel in het Nieuwsblad van het Noorden van 28 november 1991 was de agent die het lichaam aantrof, Jan von Hemming, weer aan het woord.

Agent Jan von Henning was als één van de eerste politiemensen op het 'plaats delict' aanwezig. De gruwelijke aanblik staat hem nog helder voor ogen en mede daarom ook was hij gistermorgen, na het luisteren van de nieuwsberichten, 'zeer opgelucht' dat de verdachte Assenaar de moord op Jessica had bekend. "Ik heb deze zaak uiteraard met meer dan normale interesse gevolgd, omdat ik rechtstreeks bij de affaire betrokken ben geweest. Je bent er in zo'n geval duidelijk meer mee bezig."

Anderhalf jaar na de moord op Jessica verschenen er een aantal artikelen waarin agenten die zich toen met de zaak bezighielden, geïnterviewd werden. Ook hier kwamen duidelijk de emoties van de agenten naar voren. Welk gevoel hadden zij bij hun werk? Hoe gingen ze om met zo'n lastige zaak? Dit soort vragen werden hen gesteld. Bijvoorbeeld in de Leeuwarder Courant van 30 december 1992, waar de lezer door middel van een vraag-antwoord interview erachter kwam hoe de agenten Henk Groenewegen en Gerard Visser de zaak hebben beleefd. Eén van de taken van dit koppel was het contact onderhouden met de ouders van Jessica.

Groenewegen: "Dan heb je daar thuis heel indringende gesprekken. [...] Heel intiem. Als je als contactpersoon wordt aangewezen, krijg je er eigenlijk eerst kennissen, maar later vrienden bij. Je komt er nooit meer van af, in de goede zin van het woord. We hebben nu ook nog geregeld contact met het gezin Laven. Straks gaan we weer bij ze langs."

Visser: "Je mag gerust weten dat ik 's nachts geen oog heb dichtgedaan, toen we de opdracht kregen om de ouders te horen. Je weet niet hoe je ze aantreft. Ze hadden net een kind verloren... ik was tot in m'n tenen gespannen. Maar tijdens het gesprek met de moeder van Jessica bleek zij ook niet te hebben geslapen."

Het koppel Groenewegen en Visser moest ook de verdachte verhoren. Zo vertelden ze dat ze indringende gesprekken hadden met de dader van de kindermoorden. Dat is hen niet in de koude kleren gaan zitten. Hoe zij dit alles verwerkten kwam ook aan bod in het interview.

Groenewegen: "We hebben de omstandigheid gehad dat we veel met elkaar in de auto hebben gezeten en veel hebben kunnen praten. Thuis was heel erg belangrijk. Ik heb zelf twee dochters in de leeftijd van Jessica en haar zus. Daardoor herken je situaties."

Visser: "Ik heb het op m'n eigen manier opgelost. Door het beoefenen, of eigenlijk het misbruik maken van een hobby. Ik was een normale filatelist. En dat is nu eigenlijk m'n tweede beroep. Dan had ik m'n rust en kon ik zo tot vier, vijf uur 's nachts doorgaan. Dat was gewoon ziekelijk. Maar daar kreeg ik m'n geestelijke ontlading door. Mijn vrouw begreep dat allemaal best. Ze wist dat ze me niks hoefde te vragen over de zaak."

Nog steeds spookte de zaak nog wel eens door de hoofden van de agenten:

Visser: "Er gaat eigenlijk geen dag voorbij dat je er toch wel eens in een flits aan denkt."

Groenewegen: "Vooral bij berichtgeving over vermissingen. Je bent dan bijna geneigd om zo'n rechercheteam te bellen en te vragen of ze daar en daar wel aan denken."

In het Nieuwsblad van het Noorden (2 januari 1993) en in het Limburgs dagblad (9 januari 1993) verschenen ook interviews van dezelfde strekking met deze twee agenten. Ook de officier van justitie kreeg in het Nieuwsblad van het Noorden (10 april 1993) de ruimte om zijn emoties over dit soort kindermoorden te tonen:

Waar hij (officier van justitie mr. Henk van Voorst) het de afgelopen tien jaren het moeilijkst mee had, waren de moorden op jonge meisjes. "Samen met incestzaken waarbij jonge meisjes het slachtoffer waren, zijn dat de zaken die me emotioneel het meest hebben geraakt. Als ik nu aan sommige van die zaken terugdenk, kan ik wel weer huilen. [...] Op de zittingen heb ik altijd geprobeerd geen emotie te tonen. Ook al welt het je naar de keel, dan nog moet je proberen om op een zakelijke manier de maatschappelijke verontwaardiging te vertolken."

Veranderende driehoeksverhouding

De driehoeksverhouding an sich was niet veranderd, behalve dat de politie niet zo uitgesproken als held naar voren kwam als in de voorgaande perioden. Ondanks dat de politie niet meer de held was, kreeg zij wel meer een persoonlijk gezicht, gericht op de emotie van de agenten. Dus de individuele benadering van agenten bleef tot in de jaren negentig bestaan. Ook de dader kreeg meer een gezicht. Hij kwam aan het woord en er werd meer over zijn persoon gesproken. De dader werd steeds vaker als 'gevaarlijke boeman' weggezet, wat de angst in de samenleving weer voedde. Het slachtoffer bleef, net als in de jaren dertig en zestig, erg anoniem in de jaren negentig. Zij werd wel bij naam genoemd, maar over haar persoon lezen we weinig. De ouders van het slachtoffer deden wel hun intrede in de krantenartikelen. Zij vervingen min of meer de plek van slachtoffer in de driehoeksverhouding. Er verschenen erg persoonlijke artikelen over het leed van deze nabestaanden.

Justitie kreeg meer en meer met kritiek te maken, mede door het verleden van de dader als ex-tbs'er. Maar ook door de groter wordende angstcultuur, die zich uitte in maar ook werd gevoed door kranten. Het publieke debat, dat in de jaren zestig al werd ingezet laaide in de jaren negentig verder op. Justitie moest harder optreden tegen deze gevaren in de maatschappij is het ene argument. Voormalig zedendelinquenten verdienen een humane behandeling, is de andere kant van het verhaal. De kritiek op justitie had duidelijk de overhand in de kranten in deze periode. Alleen het Nederlands Dagblad bracht een artikel waarin het humane argument steun vond. De politie trof geen blaam in deze discussie. De politie kreeg net als de verdachte en nabestaanden meer een gezicht in de jaren negentig. Zij kregen het podium om over hun emoties bij deze moordzaken te praten.

Desondanks deze ontwikkelingen bleven de institutionele berichten het nieuws domineren. Dit was volgens Wardle ook het geval in de Verenigde Staten en Engeland. Korte, zakelijke berichten

over het arresteren en het veroordelen van de dader kwamen nog steeds veel voor. Wel zien we dus meer en meer achtergrondverhalen verschijnen waarin personen uitgelicht werden.

Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren '90
Persoonlijk	5 (2,5%)
Institutioneel	136 (67%)
Maatschappelijk	5 (2,5%)
Persoonlijk/Institutioneel	40 (20%)
Institutioneel/Maatschappelijk	7 (3,5%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	5 (2,5%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	4 (2%)

Hoofdstuk 7 – Kritiek, angst, discussie en persoonlijke verhalen na 2010

Op een vroege zaterdagochtend, 25 februari 2012, werd in Den Haag het lichaam gevonden van de Nootdorpse Ximena Pieterse. Het 15-jarige meisje was in de nacht van vrijdag op zaterdag vermoord. Bij het politiebureau meldde zich de zaterdag erna een 25-jarige Hagenaar, hij bekende Ximena om het leven te hebben gebracht. Deze Stanley A. bleek op 15-jarige leeftijd ook al een willekeurig persoon neergestoken te hebben. Hij kreeg hiervoor tbs. Ook nu leek de moord een willekeurige aanval.

Het discours van de kranten omtrent deze moord was in vergelijking met de jaren dertig, zestig en negentig zeer persoonlijk. Sterker nog, er verschenen in deze periode (2012) voor het eerst meer persoonlijke artikelen dan institutionele artikelen over deze moordzaak. Er zijn hierin geen pieken of dalen, want gedurende de hele periode stonden de kranten vol met persoonlijke stukken. Qua maatschappelijke berichten zien we ook weer een piek rond de uitvaart van het slachtoffer. Vlak na de moord zien we af en toe maatschappelijke berichten waar het gaat om de herdenkingen op de sportclub en op de school van het slachtoffer. Persoonlijke artikelen beheersten dus de kranten in deze periode. We zien hier dus dat de ontwikkelingen die Wardle al schetste voor de VS en Engeland in de jaren negentig en die ook aanwezig waren in de Nederlandse jaren negentig, zich door hebben gezet naar twee decennia later.

Persoonlijk: Familie en kennissen aan het woord

In de kranten werd het verdriet van vrienden en kennissen veelal beschreven. Zo ook in het Algemeen Dagblad van 27 februari 2012, twee dagen na de moord. Aan het woord was Bonni May, een oom van de vermoorde Ximena.

Bonni May vecht tegen de tranen als hij aan zijn gedode nichtje denkt. Ximena had de wereld aan haar voeten. Ze zat op de havo, kon heerlijk giechelen met haar vriendinnen. Dol op rugby, paarden en uitgaan. "Een echte puber dus."

Vader Robert en moeder Manuela zijn radeloos, vertelt Bonni. "Ze zijn kapot van verdriet. Niemand kan bevatten dat ze niet meer leeft. Ximena was lief, energiek en zo vrolijk. Ze moet de prooi zijn geworden van een gek. We beseffen nog niet helemaal dat ze er niet meer is."

Verderop in het artikel kwam ook het verleden van de dader aan bod. Dit blijkt ook een steeds terugkomend verschijnsel in de artikelen over deze moord.

Stanley meldde zich kort daarna bij politieagenten. De man blijkt een huiveringwekkend verleden te hebben. Op websites schreef de Hagenaar dat hij lijdt aan de autistische stoornis syndroom van Asperger. Vanaf 1999 werd hij daarvoor behandeld door het Riagg.

[...] Ook buurtbewoners moesten niks van de man hebben. "Ik vond het een engerd. Een griezel. Hij stond niet zelden naakt voor het raam van zijn vaders huis", zegt een buurvrouw.

Even later werd maar weer eens benadrukt wat een verdriet de directe omgeving van Ximena was aangedaan

Het verdriet van haar familie is onbeschrijfelijk, zegt oom Bonni. [...] "Iedereen is er helemaal stuk van. Meisjes van 15 horen niet dood te gaan. We hebben geen idee hoe het nu verder moet."

Haar vriendinnen missen haar evenzeer. "Aan mijn muur hangen nog de tekeningen

die we bij wiskunde maakten. Mijn beste vriendinnetje, overleden. Ik voel een steek in mijn hart."

Persoonlijk: Ouders van het slachtoffer geïnterviewd

We zagen in de jaren negentig al de trend ontstaan om de ouders van het slachtoffer aan het woord te laten in de kranten. Deze ontwikkeling heeft zich doorgezet en uitgebreid, we zien nu relatief een stuk vaker de nabestaanden aan het woord over hun verdriet, maar ook over het slachtoffer als persoon. Dit leidde tot uitgebreide emotionele, zeer persoonlijke interviews. Hieronder worden hiervan twee voorbeelden gegeven. De eerste is een interview van 10 maart 2012 in het Algemeen Dagblad.

Met zijn tweeën vertellen ze over hun Ximena, en die ene noodlottige ontmoeting die hun leven op zijn kop zette. Manuela: "Op vrijdagavond, voordat ze wegging, zochten we samen haar kleding uit, zoals we zo vaak deden als ze naar een feestje ging. [...] Toen ze in de tram zat, smst'en we nog. Poppie, veel plezier, ik zie je morgen, stuurde ik haar."

Maar Ximena keert niet meer levend terug naar haar moeder en vader in Nootdorp. [...] Nietsvermoedend probeert Manuela die dag haar dochter te bereiken. Ze belt, stuurt Ximena berichten. "Mijn laatste sms was een boze: Dit zijn geen afspraken, waar zit je? Laat wat van je horen! Mijn kind komt niet meer thuis, omdat een idioot haar vermoorde." In tranen vertelt ze over haar dochter, terwijl vader Robert een arm om haar slaat. "Nog elke keer als ik die sleutel in het slot hoor, hoop ik dat ik haar weer hoi hoor zeggen."

Robert: "Godzijdank weten anderen niet wat wij meemaken. Het is net als met het hebben van een kind: je kan niet uitleggen dat het zó fijn, zó mooi is. Dat voel je alleen als je zelf een kind hebt." [...] Manuela: "Gisteren was ik op de zaak, ik dacht: wat doe ik hier in hemelsnaam? Niets komt er uit je handen. We blijven letterlijk en figuurlijk met niets achter."

Voor het stel is het lastig om te zien hoe het leven verdergaat, terwijl de wereld voor hun gevoel stilstaat. "Het is zo raar. Als je 15 bent, begint je leven net. Natuurlijk loopt je kind elke dag risico's, maar je gaat er altijd van uit dat je dochter weer thuiskomt. Ik pieker erover: had ik iets kunnen doen? Maar je kunt niet 24 uur per dag met je kind meelopen. Als ik met onze pup naar buiten loop, realiseer ik me hoe alles buiten doorgaat." Robert: "Wij staan in de file, terwijl het verkeer om ons heen doorrijdt."

Het tweede artikel verscheen ruim een half jaar na de dood op Ximena in het Algemeen Dagblad. Op 8 augustus 2012 stonden de ouders in de rechtszaal voor het eerst oog in oog met de moordenaar van hun kind. Ook hier kwam het verdriet van de nabestaanden weer ter sprake.

Nu vechten Robert en Manuela tegen het verdriet, om er niet in te verdrinken. „Als ik in de auto zit en het wordt me te veel, spreek ik mezelf toe," zegt Robert. "Doe even normaal, er is altijd iemand die het slechter heeft." Manuela: "We zijn er net even tussenuit geweest, naar vrienden in Zuid-Afrika gegaan. Even weg uit de emotionele achtbaan waarin we hier dagelijks zitten." "Het was hard nodig, letterlijk afstand nemen. Het water stond niet aan onze lippen, maar ver boven ons hoofd. We waren zó moe, geestelijk uitgeput," zegt Robert. "Hier worden we elke dag geconfronteerd met Xiem. Deze week nog: sta ik bij mensen thuis, vragen ze of ik kinderen heb. Wat moet ik dan zeggen? We hadden er twee en nu nog maar één, want mijn dochter is vermoord? Soms wil ik er helemaal niet over praten."

Het wordt zwaar. Robert slaapt slecht, nu hij weet dat hij in één ruimte zal vertoeven met de man die zijn dochter zo beestachtig om het leven bracht. "Ik ga hem voor het eerst zien. Hoe ga ik reageren? Ik weet het niet. Het hakt er meer in dan ik me heb voorgenomen er in te laten hakken. Ik slaap slecht, allerlei scenario's spelen door mijn hoofd." De ouders willen dat Stanley er tot in elke vezel van is doordrongen wat voor moois hij kapot heeft gemaakt.

“Ik wil dat hij háár ziet, als hij naar zichzelf in de spiegel kijkt,” zegt Manuela. Ze neemt zich voor vandaag vol trots in de rechtbank te staan. “Ik wil niet dat hij ons kleinkrijgt.” Robert: “Wij treuren om de dood van Ximena, maar vieren haar leven. We zijn zo trots dat zij in ons leven is geweest.”

Persoonlijk: Verleden dader uitgebreid aan bod

Een ander persoonlijk aspect was dat het verleden van de dader veel beschreven werd. Stanley A. was een jongen met een verleden vol problemen. Reden voor kranten om dit verleden niet ongemoeid gelaten, zoals we hierboven al zagen in het Algemeen Dagblad. In vrijwel alle krantenartikelen over de moord op Ximena werd gerefereerd aan het verleden van Stanley A. In de ene krant kort, in de andere uitgebreid. Ook De Telegraaf (28 februari 2012) analyseerde uitgebreid het verleden van deze gewetenloze moordenaar. Enerzijds werd hij als monster afgebeeld, aan de andere kant probeerde de krant zijn handelen enigszins te verklaren vanuit zijn stoornis en verleden.

[...] Wat bezielt Stanley A. om als een levensgevaarlijk roofdier een voor hem onbekende tiener te overheersen en af te slachten? In een vlaag van ongebreidelde woede stak hij tien jaar eerder een leerlinge op zijn toenmalige school neer met een legermes, omdat ze hem zou hebben gepest. A. zat jaren vast en had nog behandeld moeten worden vanwege bizarre uitbarstingen van razernij.

“Nou, dat deed hij mooi niet”, aldus een vriendin van de Hagenaar. “Hij had echt geen behandeling meer. Soms belde hij huilend op. Dan wilde hij er een eind aan maken. Dan weer was hij woest op alles en iedereen en wilde hij graag iemand vermoorden. Alleen maar om te weten hoe dat voelt.”

Onderwijl ging Stanley A. zich te buiten aan allerlei soorten drugs. “Het was daar nooit fijn”, vervolgt het meisje. “Ik was altijd bang dat Stanley iets in mijn drinken zou gooien. Ik had het gevoel dat hij totaal niet spoorde. Hij snoof veel, gebruikte pillen, noem maar op. [...] Hij zat totaal niet lekker in zijn vel. Als iemand hem voor de grap een tikje gaf, begon hij al te huilen.”

Naar eigen zeggen lijdt Stanley A. aan het syndroom van Asperger. “Een autistische stoornis die wordt gekenmerkt door de afwezigheid van gewetensangst”, reageert forensisch psycholoog Ernst Ameling. “Dit zijn de psychopaten onder de autisten. Het gebrek aan geweten zit ‘m niet in verwaarlozing in de jeugd, maar in de stoornis zelf. Agressie en geweld kunnen dan ongeremd naar buiten komen.”

Wat meehielp voor de kranten om het levensverhaal van Stanley A. over te brengen, was het feit dat hij een online dagboek bijhield waarin hij zijn gevoelens en zijn worstelingen met zichzelf beschreef. Het Algemeen Dagblad van 28 februari 2012 gebruikte hier dan ook stukken uit.

In 2002 gaat hij een willekeurig persoon te lijf, eveneens met een mes. Hij doet dat uit frustratie, omdat hij het gepest zat is, schreef hij een paar jaar geleden op een internet-dagboek.

Stanley is dan 15 jaar, even oud als Ximena is geworden. Zijn leven kan niet meer verschillen met dat van de levenslustige Nootdorpse. Terwijl de mooie Ximena omringd wordt door vrienden en vriendinnen, met plezier naar school gaat en uitblinkt in haar favoriete sport rugby, leidt A. het leven van een eenzame puber. „In 1994 begon een rampzalige periode die maar liefst 11 jaar zou duren. Het pesten. Het begon ermee dat ik dik was en dat mijn moeder met een vrouw ging.”

Nadat Stanley A. opgepakt was, was er zijn advocaat die tegen de media over de persoon Stanley A. sprak. Het Parool had op 29 februari 2012 de primeur om de advocaat van Stanley een podium te geven.

“Hij begrijpt niet hoe dit heeft kunnen gebeuren,” zegt zijn advocaat Rob Pohlkamp. “Het is voor hem een vraagteken. Ik zag een vriendelijke jongen tegenover me zitten, met een hoog IQ.” Stanley A. had jeugd-tbs. Volgens zijn raadsman uitte Stanley A. onlangs nog een noodkreet bij de psychiatrische instelling waar hij werd behandeld. “Hij heeft nooit de hulp gekregen die hij nodig heeft. Het trieste is dat hij nu wel de aandacht krijgt die hij nodig heeft,” zegt Pohlkamp. De 25-jarige A. heeft gezegd dat hij wil meewerken aan alle onderzoeken. Hij heeft inmiddels zijn betrokkenheid bij de moord op Ximena bekend. “Hij wil hulp.”

Vrienden van de dader aan het woord

Wat dus opvallend is voor deze periode, was de aandacht voor het persoonlijke verhaal van zowel het slachtoffer, de nabestaanden en de dader. In de jaren negentig zagen we al een ex-werkgever en ex-huisbaas van de dader aan het woord over de persoon van de dader. In deze periode zien we dat ook vrienden van de dader gequote worden in de kranten, zij beschreven dan vaak wat voor een jongen Stanley A. was en hoe ze hem zagen worstelen met zijn problemen. Algemeen Dagblad (29 februari 2012):

“Dit hadden we absoluut niet zien aankomen”, zegt Mélody, naar eigen zeggen zijn beste vriendin. “Stan is in onze ogen een doodgoeie jongen, ontfermde zich altijd over ons, zijn vrienden. Zijn vader was er nauwelijks, zijn moeder zag hij amper. Ik ken hem al jaren. Naar mij heeft hij nooit een vinger uitgestoken.”

Leroy kent Stanley inmiddels al 12 jaar. “Ik voetbalde vroeger wel eens met hem in de buurt. Hij is een goede jongen, maar kwetsbaar, beïnvloedbaar. Als je tegen hem zou zeggen: snuif een lijntje waspoeder, dan zou hij het doen. Omdat-ie erbij wil horen. Sommigen maken daar misbruik van.”

Over één ding zijn de vrienden het eens: Stanley moet gestraft worden voor wat hij heeft gedaan. Maar dan nog is hij niet het beest zoals hij nu wordt afgeschilderd, vinden ze nog steeds. Debby: “Het is erg wat hij heeft gedaan en dat kan en mag zeker niet worden goedgepraat, maar als je geen hulp krijgt, krijg je dit soort afschuwelijke dingen.”

Ook op 1 maart verscheen een artikel in het Algemeen Dagblad waarin een van Stanleys beste vriendinnen, Rosalinde, vertelde hoe Stanley de moord opbiechtte aan haar. Zij kon het in eerste instantie niet geloven, maar even later zag Rosalinde het schokkende nieuws op internet: een dode lag voor het huis van Stanley. *“Hij was juist zo lief.”* Ook de moeder van Rosalinde was in shock door het voorval. *“Hij heeft wel eens gezegd: Als ik een meisje vermoordde, zou ik wel hulp krijgen. Maar als zo’n vriendelijke jongen dat zegt, zoek je er niets achter.”* De directe familie van de dader werd door de krant om een reactie gevraagd, dit bleek tevergeefs. *“Het is al erg genoeg. Dit is een klap voor de familie,”* zegt een bekende.

Persoonlijke verhalen over slachtoffer

In de jaren dertig, zestig en negentig lazen we bijzonder weinig over wat voor een persoon het jonge slachtoffer nou was. In het geval van de in 2012 vermoorde Ximena Pieterse was dit wel anders. We zagen nabestaanden al aan het woord over hoe lief en ambitieus zij was. Op 5 maart 2012 kwam de vader van het slachtoffer aan het woord in het Algemeen Dagblad. Het artikel gaat in dit geval niet over zijn verdriet, maar over zijn dochter:

Vader Robert beschrijft zijn 15-jarige dochter als een vrolijk, actief en zeer sociaal meisje dat met iedereen een praatje aanknoopte en altijd van het goede in de mens uitging. Ook was ze sportief en een getalenteerd rugby-speelster.

„Als iemand aardig tegen haar was, praatte ze terug. Dan was het een vriendje, een maatje van haar. Nu heeft ze een keer gesproken met iemand die niet zo vriendelijk was, en dat doet het meeste pijn. [...] Achteraf is het wrang dat Ximena alleen het goede in de mens heeft gezien.”

Een dag later deed dezelfde krant verslag van de uitvaart van Ximena, waarbij de toespraken van haar moeder, haar broer en haar vader samengevat werden. Ook hier ging het om de persoon van Ximena, maar ook om het verdriet dat het gezin had. Ook De Telegraaf bracht op 7 maart 2012 een zeer persoonlijk artikel, waaruit de radeloosheid van de vader en moeder naar voren kwam. De titel van het stuk luidde dan ook: *Hoe moeten we nu verder?; Gezin radeloos van verdriet na moord op Ximena (15)*.

Maatschappelijk: net als jaren dertig en zestig opleving rond uitvaart

Na de moord op Sara Beugeltasch in 1934 en de moord op Marcel Nivard in 1961 zagen we een opleving in maatschappelijke berichtgeving bij het verslaan van de uitvaarten van deze slachtoffers. Deze opleving vond in vergelijkbare mate ook plaats bij de verslaggeving van de uitvaart van de in 2012 vermoorde Ximena Pieterse. Er verschenen vijf artikelen met een foto van de enorme opkomst bij de plechtigheid. Daarnaast werd de massale opkomst bij de uitvaart beschreven door verschillende kranten op 5 en 6 maart 2012. Zo schreef De Telegraaf op 6 maart 2012: *Er waren meer dan vijfhonderd mensen aanwezig om het meisje, dat vorige week in de Goudenregenstraat om het leven werd gebracht door de 25-jarige Stanley A., de laatste eer te bewijzen.*

Verhaalpatronen

De verhaalpatronen hebben zich in deze periode verder ontwikkeld:

Status politie: Van individuele held naar persoon naar een collectief

In de jaren dertig was de hoofdcommissaris de held, een boegbeeld voor de politie, een man om te prijzen. In de jaren zestig zette dit zich nog redelijk voort, ondanks beginnende kritiek op justitie. In de jaren negentig is de heldenrol verdwenen en heeft het plaats gemaakt voor een persoonlijke benadering van agenten die betrokken waren bij het onderzoek naar de moord. In de periode 2010-2015 was de politie anoniem geworden, zelden lezen we nog over de ervaringen van agenten bij hun onderzoek of hun gevoelens over het verhoren van zo'n gewetenloze dader. De politie werd in deze periode als collectief benaderd en communicatie liep vooral via woordvoerders. Op één uitzondering na: een artikel in het Algemeen Dagblad (31 december 2012), waarin er lof bleek voor de politie en op persoonlijk niveau gesproken werd met de agenten.

Slachtoffer en nabestaanden

Over de slachtoffers van de moorden in de jaren dertig, zestig en negentig werd slechts sporadisch bericht met de vraag wie dit nou waren. In het geval van Ximena Pieterse (2012) was dit heel anders geworden: we vinden veel krantenartikelen waarin beschreven wordt wat voor een persoonlijkheid zij was. Kanttekening hierbij is dat Ximena met haar 15-jarige leeftijd een stukje ouder was dan de andere drie besproken slachtoffers: Sara (8), Marcel (8) en Jessica (11) waren nog jong en hadden natuurlijk nog minder een persoonlijkheid en een netwerk dan Ximena kon opbouwen. Desalniettemin treedde het slachtoffer in deze periode voor het eerst uit de anonimiteit. De ouders als spreker in de kranten deed zijn intrede al in de jaren negentig en dit is tot op heden alleen maar uitgebreid. Er verschenen namelijk veel artikelen waarin de ouders gequoted werden over hun verdriet en hun manier om met zo'n verlies om te gaan.

Dader

Een andere ontwikkeling die zich voortgezet heeft, was het profiel van de dader. In de jaren dertig en zestig werd over hen niet bijzonder veel bekend gemaakt. In de jaren negentig kreeg de dader al meer een gezicht. In deze periode (2012-2015) werd er, zoals hierboven al te zien was, in bijna ieder artikel over de moord wel iets gemeld over het verleden of over de houding van de dader.

Driehoeksverhouding

Van een driehoeksverhouding kan niet echt meer gesproken worden in deze periode. Onder het kopje slachtoffer konden nu ook de ouders en nabestaanden vallen. Niet als primaire, maar als indirecte slachtoffers (Greers 2017). En onder het kopje daders zou je volgens sommige sprekers in de kranten zelfs justitie kunnen scharen, aangezien haar beleid er niet in slaagde de samenleving te beschermen. Van een held kunnen we in deze periode niet meer spreken. Het ging vooral over het slachtoffer en de dader.

Discussie en woede richting justitie

Waar in de jaren dertig er nog vrijwel geen kritiek was op de autoriteiten, kwam dit in de jaren zestig op en werd het uitgebouwd tot een publieke discussie met forse kritiek in de jaren negentig. Deze lijn heeft zich alsmat doorgezet tot op heden. Discussiepunt blijft: moet een gevaarlijk tbs'er levenslang opgesloten blijven of verdient ook hij een tweede kans? Indien het misgaat, zoals in het geval van Jessica Laven en Ximena Pieterse, kwam er een debat op gang waarin het gezag en het functioneren van justitie ter discussie staat. Waar het tot in de jaren negentig beperkt bleef tot kritiek door professoren en specialisten, bemoeide in deze periode de landelijke politiek zich zelfs met het beleid van justitie. Daags na de moord op Ximena werden er kamervragen gesteld door PvdA-lid Lea Bouwmeester aan de staatssecretaris van Justitie, Fred Teeven. De discussie, die dus via de kranten als spreekbuis, in de samenleving speelde had zich dus uitgebreid tot een politiek landelijke discussie. Hierbij werd veel gebruik gemaakt van de narratieve overtuigingskracht om het leed van ouders te tonen in kranten.

Dat dader Stanley A. al eerder veroordeeld bleek voor een vergelijkbaar geweldsdelict hielp voor justitie niet mee. Het maakte de woede over de moord en de kritiek richting justitie alleen maar groter. De oom van Ximena verwoordde deze woede van de nabestaanden in een artikel in het Algemeen Dagblad (28 februari 2012):

Voor de familie van Ximena is het een bittere pil te horen over het getroebleerde leven van Stanley. Oom May: "In deze maatschappij moet iedereen maar een kans krijgen. Hoe heeft het kunnen gebeuren dat zo iemand weer op straat kon rondlopen, nadat hij iemand neerstak en tbs kreeg? We zijn boos, verdrietig. We zijn Ximena kwijt."

Ook de familie zelf was vanzelfsprekend ziedend over het vrij loslopen van zo'n 'gek' als Stanley, zoals blijkt uit een artikel in het Algemeen Dagblad van 10 maart 1992:

"We zijn zo kwaad," zegt Robert. "Iedereen in de buurt wist dat die gozer een idioot was. Hij hield dagboeken bij die door niemand in de gaten gehouden werden. [...] En toch kan hij dit doen. Heel Nederland is er boos over. Wij hopen dat haar dood niet voor niets is geweest. Dat er een wet Ximena komt, die ervoor zorgt dat dit niet meer kan gebeuren. Het mág niet weer gebeuren."

De kritiek kwam niet alleen bij de nabestaanden vandaan, maar ook vanuit maatschappelijke instellingen. In dit geval vanuit een medewerker van Teylingereind, het jeugddetentiecentrum waar Stanley A. al eens vast had gezeten. Telegraaf, 29 februari 2012:

“Ik ben niet verbaasd dat hij opnieuw een ernstig misdrijf pleegde”, aldus zijn toenmalige begeleider. “De kans op herhaling bij A. is levensgroot door zijn zware stoornis. Hij leek, net als veel andere jongeren, totaal geen baat te hebben bij detentie. De vraag is ook hoe zijn latere behandeling was. Sommigen van deze ernstig gestoorde jongeren, mogelijk ook A., zijn niet te behandelen en zouden achter de tralies moeten blijven om de maatschappij te beschermen.”

De discussie over de maatregelen die justitie in dit soort gevallen oplegde, laaide hiermee ook op. Tot aan de landelijke politiek aan toe. De vader van Ximena, Robert, voelde zich niet getroost door het feit dat er Kamervragen werden gesteld. Hij vond dat dit toch niets zou veranderen. In de Telegraaf van 7 maart 2012 haalt hij flink uit naar de politiek:

Naast het immense verdriet is er woede en verontwaardiging. “Direct na Ximena’s dood werden vragen in de Tweede Kamer gesteld”, vervolgt Pieterse. “Politici willen weten hoe een tbs’er met zo’n stoornis vrij kon rondlopen. Maar dit is al zo vaak gebeurd. Al eerder zijn kinderen door tbs’ers vermoord, al eerder waren er dan Kamervragen. Over een paar weken is Nederland Ximena weer vergeten. Dan volgen nietszeggende antwoorden, verandert er niets en gebeurt het straks opnieuw. Ik mag dit niet zeggen, wens niemand deze hel toe; maar zou het wél anders worden als het ‘t kind van een bewindsman of een rechter was?”

Niet iedereen was tegen justitie. Hoogleraar Korebrits nam het in De Stentor (1 maart 2012) op voor het huidige beleid van justitie, een humane behandeling:

De moord houdt de politiek, de samenleving én de forensische psychiatrie bezig. PvdA-Kamerlid Lea Bouwmeester heeft staatssecretaris Fred Teeven (Veiligheid en Justitie) om een feitenrelaas gevraagd. Teeven werkt aan een aanscherping van de PIJ-maatregel, feitelijk een tbs-opvang voor minderjarigen. Dat moet ertoe leiden dat deze jeugd-tbs’ers indien nodig kunnen doorstromen naar de reguliere tbs.

Andries Korebrits, hoogleraar forensische psychiatrie bij de Radboud Universiteit in Nijmegen, heeft geleerd te leven met de publieke opinie na zulke incidenten. “Hoe erg het ook is, het is een uitzondering. Daarop kan iemand als Teeven natuurlijk geen beleid maken”, zegt de specialist. “De incidenten zijn op de vingers van één hand te tellen.” Toch vreest hij dat Teeven de wet aanpast, waardoor de kans bestaat dat jongeren nooit meer vrijkomen. Volgens Korebrits ligt de oplossing elders. Een betere nazorg en begeleiding is volgens hem een eerste begin. “Langere verplichte nazorg werkt veel beter dan symboolwetgeving.”

Dat de samenleving bang was voor deze ‘zieke geesten’ is ook een reden dat er zoveel discussie ontstond, want aanleiding voor de kritiek was vaak de vraag of de samenleving nog wel veilig was voor de kinderen. Ook de omgeving van Ximena heeft nog dagelijks met de angst, die zo’n moord dan weer voedt, te maken. Dat bleek onder andere uit een artikel in het Algemeen Dagblad van 26 februari 2013, een jaar na de moord op Ximena: *Voor Ximena’s vriendinnen is het leven ook anders. Zij gaan na een feestje nooit meer alleen over straat, zoals Ximena had gedaan. En ze hebben hun mobieltjes bij de hand. Altijd.*

Kritiek bleek gegronnd, justitie erkent fouten

De woede van de nabestaanden richting justitie bleek drie jaar na de moord niet ongegrond. De Telegraaf kwam op 4 juli 2015 met een vernietigend artikel, waarin gesteld werd dat we te maken hebben met een ‘klassenjustitie’. De ouders van Ximena werden als voorbeeld gebruikt. Naar hen werd niet geluisterd en er werden door de politiek pas zaken veranderd toen bleek dat eenzelfde ‘tikkende tijdbom’ Els Borst vermoordde.

“Waarom kwam er wel een groot onderzoek naar de fouten rond de moord op Els Borst? Was onze dochter minder belangrijk? Wij kregen nooit antwoord op de vele vragen en staan nog steeds in de kou.” Net als de moordenaar van D66-coryfee Els Borst was de man die het Nootdorpse meisje Ximena Pieterse (15) in het verleden afslachtte een tikkende tijdbom die vergeefs om hulp had aangeklopt. Maar voor Ximena’s nabestaanden gingen de instanties allerminst door het stof, laat staan dat er een excuus kwam. Klassenjustitie?

[...] “Maar zou het wél anders worden als het het kind van een politicus of een rechter was?” De woorden die de Nootdorpse ondernemer Robert Pieterse kort na de verschrikkelijke dood van zijn dochter in deze krant uitsprak hadden een hoog voorspellend gehalte. Op één punt zat Ximena’s vader ernaast. Het slachtoffer was zelf een bekende politica. Pas toen Els Borst in haar garage door de krankzinnige Bart van U. bleek te zijn gedood, kon het anders.

Toen was het kabinet na Kamervragen door Borsts partijgenoten bereid de hand in eigen boezem te steken. Een onafhankelijke onderzoekscommissie werd opgetuigd die vorige week een vernietigend oordeel velde. Politie, justitie en hulpverlenende instellingen maken stelselmatig fouten in de aanpak van mensen die een gevaar vormen voor de samenleving. [...] Robert en zijn vrouw Manuela kunnen erover meepraten. Zij verloren hun prachtige dochter al ruim drie jaar geleden aan lamelendig geklungel door regels.

De overeenkomsten met de zaak-Els Borst zijn bijna griezelig. Net als Bart van U. bleek Stanley A. een zwaar gestoorde man met een justitieel verleden. [...] Bart van U. vroeg voor zijn gruweldaad om opname, zo ook Stanley A.

A. kreeg voor de weezinwekkende tienermoord slechts zeven jaar celstraf en tbs met dwangverpleging. Ximena’s nabestaanden hebben levenslang. Allerlei frustraties houden ons uit de slaap. Wij stonden er op alle fronten alleen voor. En we staan nog met lege handen.

Het ontbreekt de ouders aan financiële middelen en energie om de strijd tegen de Staat wegens mogelijke aansprakelijkheid aan te gaan. In de zaak-Els Borst wordt wel alles geregeld en is er alle ruimte voor een dure onderzoekscommissie. Het is niet dat wij dit haar nabestaanden niet gunnen. Maar wij hebben na het verlies van Ximena grote moeite gehad om onszelf en onze zaak overeind te houden. Nog steeds kampen we met emotionele en financiële problemen. Waarom in vredesnaam is er geen actie ondernomen na de moord op ons kind? Hoeveel levens waren dan gespaard gebleven?

Het is duidelijk dat de kritiek jegens justitie, die al in de jaren '60 zijn wortels had, uitgroeide tot een enorme kritiek. Vanuit nabestaanden, vanuit maatschappelijke instellingen en vanuit de Tweede Kamer. Veel kranten in deze periode gaven podium aan deze kritiek. Een zeer gering aantal kranten, zoals hierboven De Stentor en in de jaren negentig Het Nederlands Dagblad, lieten een tegengeluid horen.

Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren 2010
Persoonlijk	13 (15%)
Institutioneel	10 (11,5%)
Maatschappelijk	8 (9,5%)
Persoonlijk/Institutioneel	26 (30%)
Institutioneel/Maatschappelijk	5 (6%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	21 (24,5%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	3 (3,5%)

Conclusie

Het discours van krantenartikelen over kindermoorden veranderde duidelijk in de periode tussen 1930 en 2015. In de jaren dertig en de jaren zestig was het discours zeer institutioneel, met uitzondering van de berichten omtrent de uitvaart van Sara Beugeltasch en Marcel Nivard. In de jaren negentig is de berichtgeving nog steeds wel overwegend institutioneel, maar we zien wel een groei in persoonlijke berichtgeving. In de jaren negentig zien we relatief zeer weinig maatschappelijke artikelen.

Vergelijkend met het onderzoek van Wardle (tabel 2) zijn er overeenkomsten en verschillen te zien. Kijken we naar de institutionele en persoonlijke berichtgeving, dan kunnen we concluderen dat het Nederlandse discours parallel loopt aan het discours van de Verenigde Staten en Engeland: een overwegend institutionele berichtgeving met een groei van persoonlijke berichten in 1990. Deze groei zette zich in Nederland voort tot een enorme groei in 2010, waar er meer persoonlijke dan institutionele berichten waren.

Voor maatschappelijke berichtgeving geldt dit echter niet. Wardle toonde aan dat er een kleine stijging was van maatschappelijke berichtgeving tussen 1930 en 1960, en vervolgens een grote stijging tussen 1960 en 1990 (zie tabel hieronder). Voor het Nederlandse discours geldt dat de jaren dertig en zestig een stabiel percentage maatschappelijke berichten hadden, om vervolgens in de jaren negentig te dalen naar een zeer klein percentage. In 2010 herstelde dit percentage zich weer naar het niveau daarvoor.

	Jaren dertig	Jaren zestig	Jaren negentig	Totaal
Persoonlijk	9%	9%	19%	15%
Institutioneel	89%	85%	56%	62%
Maatschappelijk	2%	6%	24%	23%

Wardle, Narrative structure of the articles (Table 2, Wardle, p.520)

Verhaalpatronen

Een extra toevoeging aan het vergelijkend onderzoek met Wardle, was het onderzoek naar verhaalpatronen binnen het veranderende discours. Zo werd onder andere onderzocht hoe de status van de politie veranderde. Mijn verwachting was dat de politie van een heldenstatus, naar een slechte status ging waarbij hen veel kritiek ten deel viel. De status van de politie maakte echter een andere verandering door: in de jaren dertig en zestig werd zij, en dan met de hoofdcommissaris als boegbeeld, beschouwd als held. In de jaren negentig werden zij, zonder heldenstatus, wel veel als persoon belicht in kranten en in de jaren na 2010 was de politie vrijwel volledig geanonimiseerd, maar bleef zij wel vrij van kritiek.

De verwachte kritiek ontstond wel, maar deze kritiek was gericht tegen justitie. In de jaren zestig kwam deze kritiek op. Er was een gevaarlijke boeman, de dader, en een ideaal slachtoffer, een onschuldig kind. In de jaren negentig werd deze kritiek nog groter en ontaarde in een discussie die dus al in de jaren zestig zijn wortels had. In de jaren na 2010 was de kritiek omgeslagen in woede richting het ministerie van justitie en we zien ook dat de kritiek steeds een groter draagvlak kreeg in de samenleving. Waar eerst hoogleraren kritiek uitten, kwamen daar later de nabestaanden, de maatschappelijke instellingen en de landelijke politiek (de oppositie in de Tweede Kamer) bij.

Deze opkomende kritiek loopt parallel met een opkomende angstcultuur. Dat is ook niet verwonderlijk omdat deze twee ontwikkelingen een causale relatie hebben. Door angst kwam er meer kritiek en door meer kritiek, en dus door meer twijfel over het functioneren van justitie, kwam weer meer angst. In de jaren zestig deden termen als 'pedofiel' en 'kinderlokker' al haar intrede in de kranten. De dader van dit soort misdrijven kreeg meer en meer een gezicht, in negatieve zin: de

dader werd steeds meer als onvermijdbare, gevaarlijke gek neergezet. Ook dit is niet los te zien van de opkomst van de angstcultuur: het voedde weer de wil om dit soort personen levenslang op te sluiten in plaats van een humane behandeling te bieden.

Binnen de ontwikkeling van de angstcultuur vond ook nog een verandering in aanpak van dit verschijnsel plaats: in de jaren negentig had de vraag hoe ouders hun kinderen konden beschermen een prominente plaats. In de jaren 2010 had de vraag hoe dit soort daders op een 'menselijke' manier uit de maatschappij konden worden gehouden een prominentere plaats.

Ontwikkelingen binnen de verhaalpatronen staan in verband met elkaar. Hierboven werd het verband tussen de opkomende angstcultuur en de kritiek op justitie al beschreven. Ook het minder anoniem worden van het persoon van het slachtoffer en het persoon van de dader horen hierbij. Het slachtoffer werd bijna altijd wel bij naam genoemd, maar over haar persoon werd in de eerdere decennia nog niet gesproken. Het beschrijven van het leed van de nabestaanden, het beschrijven van een mooi leven dat verloren ging en het beschrijven van het verleden van zo'n gevaarlijke loslopende moordenaar hebben narratieve overtuigingskracht, want het zijn zogeheten 'exemplars'. Dit stelt de lezer in staat zich te identificeren met de nabestaanden, die als indirecte slachtoffers vanaf de jaren negentig min of meer de plaats innamen van het primaire slachtoffer, en dit helpt de lezer een morele grens te trekken voor zichzelf. Deze retorische constructies zorgen ervoor dat de lezer meer betrokken raakt en hierdoor groeide dus ook de angst en de kritiek op de aanpak van justitie.

Ook Wardle zag in haar onderzoek deze trend ontstaan: "By the 1990s, the press looked towards the whole community to explain why the crimes had occurred, and rather than blaming the offenders were more likely to blame the authorities for failing to protect the community."

Voor het Nederlandse discours geldt dit deels ook, want kritiek uitte zich steeds meer richting de autoriteiten. Wat minder overeenkomt met Engeland en de Verenigde Staten is dat de daar schuld wordt gezocht in de samenleving zelf. Het idee van een samenleving in verval is in Nederland, in de onderzochte casussen, zo goed als afwezig.

Discussie

Dit onderzoek naar het discours van misdaadnieuws in Nederlandse kranten kent een aantal beperkingen. Zo is de tijd die ik voor deze scriptie had beperkt. Dit zorgt ervoor dat er afgebakend moest worden bij het bepalen van de te onderzoeken casussen. Zo is er gekozen voor kindermoorden die niet door de ouders gepleegd zijn. Veel kindermoorden zijn juist wel door ouders zelf gepleegd, maar deze worden dus niet mee genomen in het onderzoek.

Daarnaast is van ieder decennium slechts één moordcasus onderzocht. Dit is enerzijds gedaan om het materiaal af te bakenen om het onderzoek voor deze scriptie haalbaar te maken. Anderzijds is het zo dat de jaren dertig slechts één moordcasus kent die aan mijn criteria voldoet. Ik kan op basis van die moordcasus conclusies trekken, maar voorzichtigheid is daarbij geboden aangezien het misschien niet representatief is voor de gehele jaren dertig. Het is daarom van belang dat er uitgebreider en aansluitend onderzoek wordt gedaan.

Ik wil ook nog het punt aansnijden dat vervolgonderzoek bij voorkeur gedaan moet worden met een methode waarbij ook de afbeeldingen en de originele lay-out van de krantenartikelen te onderzoeken zijn. Veel belangrijke informatie gaat anders verloren. Afbeeldingen en de keuzes voor bijvoorbeeld uitvergroete quotes zeggen veel over het discours, want ze kunnen een artikel persoonlijker of maatschappelijker maken. Ook voor de lezer maakt dit een groot verschil:

“And in the words of one journalist, ‘If the public can see ... a victim, it adds something. There is nothing to a name. When you see a picture, you see the life, the potential’ (geciteerd uit Chermak, 1995: pagina 104).”

Zo als eerder al gezegd, er is nog te weinig onderzoek gedaan naar misdaadnieuws in Nederlandse kranten. Dit is wel belangrijk omdat journalisten van deze tijd weten waar ze staan, wat voor (on)bewuste keuzes zij maken beïnvloed door de tijd en cultuur waarin zij werken. De wetenschap dat er vandaag de dag vooral wordt ingezet op persoonlijke verhalen met het verleden van daders en slachtoffers centraal, kan er voor zorgen dat een journalist toch ook wat meer aandacht zal besteden aan het politieonderzoek of aan maatschappelijke gebeurtenissen. Dit komt de objectiviteit van de journalistiek ten goede. Ook zal onderzoek gedaan moeten worden over een langere periode, om zo veranderingen in hun context te kunnen plaatsen.

Suggesties voor vervolgonderzoek zijn een vergelijkend onderzoek naar de overige moordcasussen door vreemden, wellicht in andere decennia. Of een onderzoek naar misdaadnieuws over kindermoorden die wel door ouders zijn gepleegd. Ook zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op één van de veranderende verhaalpatronen, bijvoorbeeld door dieper in te gaan op de status van politie en justitie. Of door de ontwikkeling en het aanwezig zijn van een angstcultuur verder te onderzoeken door te kijken naar terminologie als ‘pedofiel’ of ‘kinderlokker’. Om te kunnen vergelijken met dit onderzoek, zou er onderzoek gedaan kunnen worden naar het discours omtrent andere gewelds- of zedendelicten die gepleegd zijn in dezelfde perioden. Een ander interessante toevoeging is de vraag welke invloed de opkomst van televisie en later internet op het krantendiscours over misdaad had. Het moge duidelijk zijn, er is nog veel mogelijk om de bestaande kennis van het misdaadnieuws in Nederlandse kranten uit te breiden.

Overzicht ontwikkeling artikelen

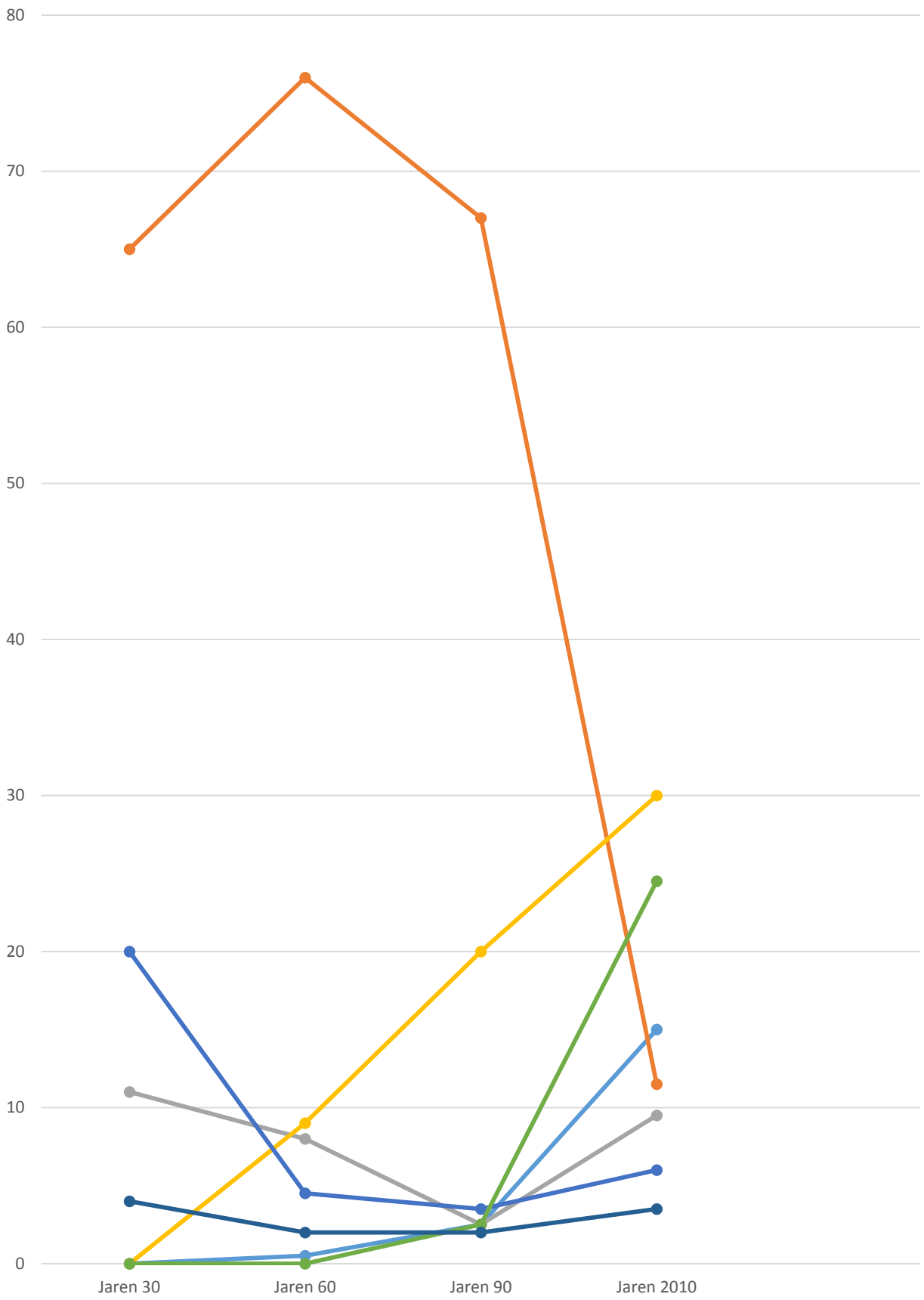
Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren '30
Persoonlijk	0 (0%)
Institutioneel	29 (65%)
Maatschappelijk	5 (11%)
Persoonlijk/Institutioneel	0 (0%)
Institutioneel/Maatschappelijk	9 (20%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	0 (0%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	2 (4%)

Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren '60
Persoonlijk	1 (0,4%)
Institutioneel	177 (76%)
Maatschappelijk	19 (8%)
Persoonlijk/Institutioneel	21 (9%)
Institutioneel/Maatschappelijk	10 (4,5%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	0 (0%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	5 (2%)

Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren '90
Persoonlijk	5 (2,5%)
Institutioneel	136 (67%)
Maatschappelijk	5 (2,5%)
Persoonlijk/Institutioneel	40 (20%)
Institutioneel/Maatschappelijk	7 (3,5%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	5 (2,5%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	4 (2%)

Soort artikel	Aantal voorkomende artikelen in jaren 2010
Persoonlijk	13 (15%)
Institutioneel	10 (11,5%)
Maatschappelijk	8 (9,5%)
Persoonlijk/Institutioneel	26 (30%)
Institutioneel/Maatschappelijk	5 (6%)
Persoonlijk/Maatschappelijk	21 (24,5%)
Persoonlijk/Institutioneel/Maatschappelijk	3 (3,5%)

Overzichtsgrafiek

- Persoonlijk
- Institutioneel
- Maatschappelijk
- Pers/Inst
- Inst/Maat
- Pers/Maat
- P/I/M

Bibliografie

- Altman, D. (1990). *Practical statistics for medical research*. CRC press.
- Beunders, H. (2005). *Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek*.
- Brants, K. (2008). Risico's, schandalen en publiciteit: de nieuwswaardigheid van een falende overheid. In: *Proces*, 87(2), 47-54.
- Burger, P. (2014). *Monsterlijke verhalen: misdaadsagen in het nieuws en op webforums als retorische constructies*. Den Haag: Boom Lemma.
- Chermak, S. (1995). *Victims in the News: Crime and the American News Media*. Boulder, CO: Westview Press.
- Chibnall, S. (1977). *Law and Order News: An Analysis of Crime Reporting in the British Press*. Londen: Tavistock.
- Christie, N. (1986). The ideal victim. In: *From crime policy to victim policy*, 17-30. UK: Palgrave Macmillan.
- Coenen, A., & van Dijk, J. (1976). Misdaadverslaggeving in Nederland: De ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in de Nederlandse dagbladen tussen 1966 en 1974. In: *WODC-Reeks*.
- Dahlgren, P. (1988). Crime news: the fascination of the mundane. In: *European Journal of Communication*, 3(2), 189-206.
- Gekoski, A., Gray, J. and Adler, J. (2012). 'What makes a homicide newsworthy?'. In: *British Journal of Criminology*, 52(6): 1212–1232.
- Gestel, B. (2006). *Nieuws, beleid en criminaliteit: over de wisselwerking tussen lokale media en criminaliteitsbestrijders*. Leiden: Netherlands Institute for the Study of Criminality and Law Enforcement (NSCR), Faculty of Law, Leiden University.
- Greer, C. (2017). News Media, Victims and Crime. In: *Victims, Crime and Society*. Londen: SAGE.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. and Roberts, B. (1978). *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*. Londen: Palgrave Macmillan.
- Hekma, G. (2013). Kinderen, seks en zelfbepaling: praten over pedofilie. In: *Political Sociology Sociologie*, 9(3/4), 277-295.
- Hoeken, H. (2009). Narratieve evidentie, levendigheid en overtuigingskracht. In: *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 31(3), 169-184.
- Katz, J. (1987). What makes crime news. In: *Media, Culture and Society*, 9(1), 47-75.
- Klaassen, K. (1939). *Misdaad en pers*.
- Koole, R. (2002). Hijgende vragen, vlotte babbels. De symbiose van politiek en media. In: *Journalistieke cultuur in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Reijnders, S. (2006). *Holland op de helling: televisieamusement, volkscultuur en ritueel vermaak*. Uitgeverij Veerhuis

Ruempol, J. (1997). *Moord en de media: een onderzoek naar moordverslaggeving in drie Nederlandse dagbladen; De Telegraaf, NRC Handelsblad en de Volkskrant (1950-1995)*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Vanderveen, G. (2011). Trial by media. Stereotypering van daders en slachtoffers. In: *De vogel vrij*, 423-434.

Wardle, C. (2006). "IT COULD HAPPEN TO YOU" The move towards "personal" and "societal" narratives in newspaper coverage of child murder, 1930–2000. In: *Journalism Studies*, 7(4), 515-533.

Bijlage 1 – Codeboek

Alle 570 artikelen zijn gescoord aan de hand van een formulier dat enige uitleg nodig heeft. De artikelen bevatten elementen (variabelen) die gescoord konden worden, waardoor duidelijk werd of een artikel persoonlijk, institutioneel, maatschappelijk of een combinatie van een van deze drie pijlers is. Hieronder volgt uitleg over wanneer een bepaald artikel een bepaalde score dient te krijgen.

CODEBOEK ONDERZOEK KINDERMOORD

Persoonlijk (Wardle: “Personal” narratives included stories about the victims’ lives, how the crimes had impacted the victims’ families, and the story of the defendants’ childhoods)

Een persoonlijk artikel gaat voor het grootste deel over het slachtoffer, de dader en/of de familie hiervan. Hun persoonlijk verhaal komt in het artikel dus sterk naar voren. De volgende 6 kopjes zijn duidelijk persoonlijke uitingen, dus mocht(en) er één of meer voorkomen, dan is het artikel (deels) persoonlijk.

- **Reactie van/impact op directe familie**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord bij quote(s) van vader, moeder, broers, zussen, opa’s, oma’s, tantes of ooms. Beschrijving van iemand anders dan deze personen (bijvoorbeeld de journalist) over de emoties/houding/reactie van de directe familie over de moord of over het slachtoffer. Ook oproepen van directe familie aan de dader of aan ooggetuigen zijn een reactie van de directe familie.

- **Beschrijving van het leven van het slachtoffer**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord bij alles wat geschreven wordt over het verleden van het slachtoffer. Op welke school ze zat; wat haar hobby’s waren; wat voor soort meisje het was; uit welke omgeving ze kwam

- **Foto van het slachtoffer (inclusief schets)**

Ja (1) of Nee. Of een foto van de begrafenis van het slachtoffer in besloten kring (dit moet wel duidelijk aangegeven, via onderschift).

- **Geschiedenis van het leven van de dader wordt geschetst**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer iemand (journalist, psychiater, rechter, advocaat, naasten, dader zelf) iets vertelt over het leven van de dader. Wat voor man het was, uit welke omgeving hij komt, wat hij vroeger heeft meegemaakt, wat hij vroeger heeft gedaan, wat zijn beroep is/was.

- **Houding van de dader na de moord**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer wordt beschreven of vertelt (door wie dan ook) over de emoties of houding van de dader na de moord, dit kan zijn bij de rechtszaak, bij zijn arrestatie, thuis of op werk (voor de arrestatie). Het kunnen ook uitingen van de dader zijn vanuit de gevangenis of na/bij zijn vrijlating. De verklaring die de dader geeft, dan wel het zwijgen van de dader tijdens een verhoor, valt niet onder zijn houding maar onder het politieonderzoek.

- **Foto van de dader (inclusief schets)**

Ja (1) of Nee

Institutioneel (Wardle: “Institutional” narratives focused on the police investigation and subsequent trial)

Een institutioneel artikel bevat uitingen en/of beschrijvingen van politie, justitie en/of maatschappelijke instellingen. Alle berichtgeving omtrent het onderzoek van de politie, de rechtszaak of psychische onderzoeken valt onder institutioneel. De volgende kopjes omvatten de mogelijke institutionele uitingen in een artikel. Mocht(en) één of meerdere van deze kopjes gescoord worden, dan is het artikel (deels) institutioneel.

- **Uitingen van politie**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer iemand van de politie, van justitie of van een maatschappelijke instelling (een psychiater bijvoorbeeld) vanuit zijn functie iets zegt over de dader, over het slachtoffer, over de moord of over het onderzoek. Directe citaten en/of duidelijke verwijzing naar het feit dat een medewerker van de politie iets heeft gemeld.

- **Uitingen van justitie**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer iemand van justitie vanuit zijn functie iets zegt over de dader, over het slachtoffer, over de moord of over het onderzoek. Directe citaten en/of duidelijke verwijzing naar het feit dat een medewerker van de politie iets heeft gemeld.

- **Uitingen van maatschappelijke instellingen**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer iemand van een maatschappelijke instelling (een psychiater of gevangenisbewaarder bijvoorbeeld) vanuit zijn functie iets zegt over de dader, over het slachtoffer, over de moord of over het onderzoek. Directe citaten en/of duidelijke verwijzing naar het feit dat een medewerker van de politie iets heeft gemeld.

- **Politieonderzoek wordt besproken**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer het politieonderzoek aan bod komt. Dit is een breed begrip: van de zoekactie tot aan de ondervragingen van buurtbewoners en van het inzetten van speurhonden tot aan de arrestatie van een verdachte. Ook het verhoor en de bekentenis van een dader valt onder het politieonderzoek. Een reconstructie van de laatste uren van het slachtoffer hoort bij het politieonderzoek. Het uitloven van een beloning hoort bij het politieonderzoek. Voorbeelden zijn dus dat een dader heeft bekend, een verdachte is aangehouden of een opsporingsbericht via media (TV, Radio etc.).

- **Rechtszaak wordt besproken**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer er door de journalist zelf of via quotes iets wordt verteld over de rechtszaak. De eis van het Openbaar Ministerie en Justitie vallen hieronder, zo ook de beslissingen van de rechters en eventueel van het hoger beroep. Voorbeeld: wanneer alleen wordt gezegd: ‘de dader hoorde emotioneel de eis aan’, dan hoort dit niet bij de rechtszaak (institutioneel), maar bij de houding van de dader (persoonlijk).

Maatschappelijk (Wardle: “Societal” narratives focused on the response of the local community to the crimes, and concerns about the greater impact on society)

Maatschappelijke artikelen gaan over de reactie van de maatschappij, de woonplaats of de buurt op de moord. Er zijn meerdere reacties mogelijk, van het laten zien van betrokkenheid tot angst en woede. Wanneer één of meerdere van de kopjes hieronder gescoord kunnen worden, is het artikel (deels) maatschappelijk.

- **Beschrijving van maatschappelijke reactie**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer er beschreven of gequoted wordt over een maatschappelijke reactie. Dit kan dus niet de reactie van één enkel persoon zijn, tenzij deze namens een groep spreekt. Bij de beschrijving van een maatschappelijke reactie kun je denken aan de beschrijving van een demonstratie tegen de dader, een stille tocht of een grote opkomst bij een begrafenis. Ook wanneer uit het artikel blijkt dat veel mensen helpen met zoeken naar een vermist kind of wanneer veel mensen medeleven betuigen aan de nabestaanden, wordt dit kopje gescoord.

- **Foto van maatschappelijke betrokkenheid**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer er in de krant een foto te zien is van een hierboven beschreven maatschappelijke reactie (bijvoorbeeld een foto van een rouwstoet of mee-speurende buurtbewoners). Hier hoort ook een foto van een begrafenis bij, waarbij duidelijk is dat onder de toeschouwers niet alleen familie is.

- **Uitingen burens/kennissen/vriendjes/vriendinnetjes v.h. slachtoffer**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer de directe burens (dus in dezelfde straat wonend), dan wel bekenden (juf/meester/oppas/vriendjes/vriendinnetjes/klasgenootjes) van het slachtoffer gequote worden of wanneer de journalist iets over hun reactie vermeld. Het moet duidelijk naar voren komen dat het om bekenden gaat. Dus alle bekenden buiten de directe familie om. Dit kopje wordt ook met een 1 gescoord wanneer buurtbewoners van de plaats van de moord direct (quote) of indirect (via de journalist) reageren op de moord. Indien het een dorpje betreft, is iedereen uit dat dorpje een buurtbewoner. Indien het een stad betreft, is de wijk van het plaats delict de grens.

- **Kritiek op justitie/politie/maatschappelijke instelling**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer er kritiek wordt geuit op justitie, politie en/of een maatschappelijke instelling. Voorbeelden hiervan zijn dat men vindt dat het politieonderzoek te traag op gang komt, dat de straf opgelegd door justitie te laag is of dat een psychiater al eerder had kunnen aantonen dat dader een zieke geest heeft.

- **Moord directe aanleiding voor uitgesproken angst/zorgen**

Dit kopje wordt met een 1 gescoord wanneer duidelijk in een artikel naar voren komt, via quotes of via de journalist, dat mensen door de moord bang zijn voor eigen kinderen of om alleen over straat te moeten. Indien een journalist bijvoorbeeld schrijft dat mensen hun kinderen binnen houden, omdat de dader nog niet gepakt is, wordt dit kopje gescoord. Ook wanneer wordt gesproken over de angst voor recidive van de dader is de moord directe aanleiding voor angst/zorgen.

Afkortingen van de kranten voor het codeboek

Om het coderen overzicht te houden, zijn er afkortingen gebruikt voor de kranten. Zo betekent bijvoorbeeld TG130591 dat het gaat om het artikel van De Telegraaf op 13 mei 1991.

Algemeen Handelsblad – AH

Alphen.cc - AL

Amigoe – AM

Brabants Dagblad – BD

BN/De Stem – BN

Dagblad van het Noorden - DN

De banier – DB

De Gelderlander - GL

De Gooi- en Eemlander – GE

De Indische Courant – IC

De Stentor - ST

De Sumatra Post – SP

De Tijd – DT

De Waarheid – WH

Eindhovens Dagblad – ED

Elsevier - EL

Friese koerier - FK

Gereformeerd Gezinsblad – GG

Hepkema's Courant – HC

Het AD – AD

Het Parool – PA

Het Vaderland - VD

Leeuwarder Courant – LC

Leeuwarder Nieuwsblad – LN

Leidsch Dagblad – LD

Limburgs dagblad – LI

Metro - ME

Nederlands Dagblad – ND

Nieuw Suriname – NS

Nieuwe Tilburgse Courant – TC

Nieuwsblad van Friesland - NF

Nieuwsblad van het Noorden – NN

NRC Handelsblad – NH

Provinciale Zeeuwse Courant - PZ

Reformatorisch Dagblad/ Staatkundig gereformeerd dagblad – RE

Rotterdams Dagblad – RD

Soerabaijasch Handelsblad – SH

Splts - SP

Telegraaf – TG

Trouw – TR

Tubantia - TU

Volkskrant – VK

Vrij Nederland – VN

Vrije Volk – VV

Bijlage 2 – Cohen's Kappa berekening

De variabelen hebben de volgende kappa-scores:

Persoonlijk:

- Reactie van/ impact op directe familie = 0.838
- Beschrijving van het leven van het slachtoffer = 0.649
- Foto/schets van het slachtoffer = 1.000
- Geschiedenis van het leven van de dader = 0.902
- Houding verdachte/dader na de moord = 0.649
- Foto/schets van de dader = 1.000

Institutioneel:

- Uitingen van politie = 1.000
- Uitingen van justitie = 1.000
- Uitingen van maatschappelijke instellingen = 0.782
- Politieonderzoek wordt besproken = 1.00
- Rechtszaak wordt besproken = 1.000

Maatschappelijk:

- Beschrijving van een maatschappelijke reactie = 0.515
- Foto van maatschappelijke betrokkenheid = 1.000
- Uitingen van burens/kennissen/omwonenden plaats delict = 0.649
- Kritiek op justitie/politie/maatschappelijke instelling = 0,795
- Moord directe aanleiding voor angst/zorgen = 0.630

Berekend via www.ccitonline.org/jking/homepage/kappa1.xls